

AUTHOR _____

NO. 5753

TITLE _____

קצות ימים

RR _____

These images are from the collection of the Library of the Jewish Theological Seminary (JTS). JTS holds the copyrights to these images. The images may be downloaded or printed by individuals for personal use only, but may not be quoted or reproduced in any publication without the prior permission of JTS.

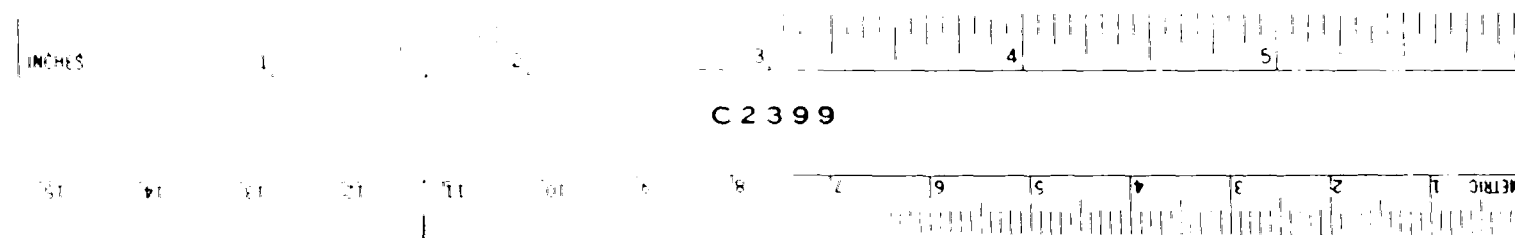
IMPRINT 1895

CALL NO. _____

הועתק והוכנס לאינטרנט
www.hebrewbooks.org

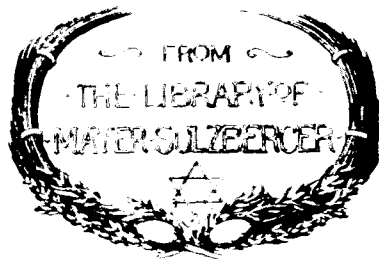
DATE MICROFILMED _____

ע"י חיים תש"ע

FILMED FOR THE JEWISH THEOLOGICAL SEMINARY OF AMERICA

XEROX University Microfilms, Inc.
A KODAK COMPANY

Halberstamm Collection

מבוא.

הבטחתי ואקימה. בספרי קדמוניות* עדת ישראל בקראקא שהוצאתי לאור זה שלש שנים, הבטחתיך קורא יקר להוסיף עוד עליהן כהנה וכהנה, לשוב ולהעניק לך מסרין כבוצר על סלסלות, ואת אשר נדרתי אשלמה, כי המסתחיל במצוה אומרים לו גמור! הנה החלתי לגלות לך תעלומות הפנקסים ומסמניהם, לא אשקוט ולא אנות. לא אסב עיני מהם ולא אניתם מידי עד אשר נחפשו נבעו כל מצפוניהם, עד אשר אראה לך את כל מחמדיהם, סגלותיהם ומכמניהם מימי קדם. ובכואי להעביר כל טיבם על פניך, כל הדברים היקרים האצורים בם, מעתקים ככתבם וכלשונם מלה במלה ואת באות בלי כל שנוי אף כקוצו של יוד ומסודרים אחד אחד דבר דבור על אפניו לפי השנים שהושמו זכרון בספר, הבכור כבכורתו והצעיר כצעירתו: בכואי לתת לך בראש קדמוניות קראקא את המאמר משנת שניה אשר נכבדות מדובר בו במלך זיגמונד השלישי ואמון רוחו לביי חוסי שבטו — לא אמנע, מבואי ותאר לך בשרד נאמן גם את דברי ימיהם בימי מלכותו, את תולדות חייהם החצוניות ואת קורות ימיהם הפנימיות, את תקנותיהם ומשמריהם ביחוסם אל שכניהם הנוצרים שישבו בקרבם ואת מנהגיהם וסדריהם בינם לבין עצמם, הכר כאשר לכל, על פי מקורים חדשים גם ישנים אשר לא יכזבו מימיהם, עיף ספרים ופנקסים וכתבי-הארכיב, אשר עליהם יכון בנין כל תולדה ותולדה ואשר מידם קרנים להפיץ אור על תעלומותיה ולחדור לכל סרטיה ודקדוקיה, להעמיד כל דבר על מכונו כמסמרות נטועים ורהוציא כנוגה משפט אמת. גם לא אחשך פי מדבר בראשונה — בהשקפה כללית — על דברי ימי מצבם הטוב (**)

(* דרפסו נ"לולר הספרות' סנה רניעית ונמסרת תיחדת תריכנ.
(**) על דברי ימי מלכס הרע לפעמים אדנר ג"כ נהמטך הדנרים
לקורות בני ישראל בפולניה.

בימי מלכי חסד אחרים שקדמו לזיגמונד השלישי ומנווע
ביחוד בקורותיהם בעיר ואם בישראל קראקא.

בשנות המאה היא והיב, עת צרה ליעקב בארצות
אחדות, עת קנאת הדת הרימה ראש באשכנז, צרפת ואנגליה,
וישראל נרדף על צוארו מחמת נוסעי הצלב ומתגרת ידו
המושלים, אכזרו לב ועזו נפש, אשר כזאבי ערב טורפי טרף
צמאה נפשם לדמו; בעת ההיא חסו בני בפולניה בצל מלכי
חסד אשר נתנום לחן ולחנינה בעיני יושביה הנוצרים ויפרשו
כנפיהם על אחיהם העשוקים והרצוצים, שישבעו נדודים ויבואו
לארצם למצוא בה מרגוע לנפשם הנדכאה. עד כמה הגיע רום
מצבם הטוב בפולניה בשנות המאות התן אנהנו רואים מזה, כי
בשנת 1096 (בימי וולאדיסלאב I הרמן 1102—1079) נהרו
אליה גולי ביהם במספר רב מאד¹⁾ ובימי מיטשיסלב השלישי
(1173—77) היתה יציקת המטבעות, אשר הביאה הון עתק
לבעליה, בידי היהודים בהכירה והמטבעות חוקקו בשפת פולניה
ובכתב עבר כמו „משקא קרל פולסקי“ המוסבים על-המלך
הנקרא גם „מושקו הזקן“²⁾. והמלך הוציא פקודה נמרצה (קרוב
לשנת 1176) לרגלי משוכת התלמידים שהתנפלו על היהודים
לשלול שלל ולבזבז, כי כל המרים את ידו ביהודי יענש כמו
שחרף מערכות המלך ויגזול בית תפלתם ואבות התלמידים
פורעי פרעות בישראל ישאו את עון בניהם, ואם לא תמצא ידם
להענש בכספם יענשו בגופם וישורחו אל מכה-ראבנים (בערגי
ווערק) לעבוד עבודה פרך³⁾. כמותם כן גם המלכים שמלכו
אחריהם כמו קזימיר „הצדיק“ (1177—94), וולדיסלב השלישי

¹⁾ Czacki, Rozprawa o Żydach. Kraków 1360 s. 38.

²⁾ Stronczynski, Pieniądze Piastów str. 45; Maciejowski, Pierwotne dzieje Polski i Litwy, str. 255;
להרכיזי בצחה"ל „וודישע לייטשריפט“ לניינר ס"ד לז 289 ונספרו „היהודים
ושפת הקלוויס“ לז 72, 26.

³⁾ Kadłubek, Hist. Pol. p. 735, 754, הפי בצחה סי"ז
זימי מיטשיסלב השלישי.

6—1202) ולישיק, הלבן (27—1506) לבם היה טוב לישראל, אשר גדל וירב כבוד ביתו ויהי לו עושר ונכסים, ויהיו היהודים יוסף ויחזקאל גם בעלי כפרים בסביבות ברסלא¹⁾. עוד יתר שאת ויתר עז להתקופה בימי ממלכת בוליסלב, התסיד נסיך קליש (79—1243). את התקופה ההיא נוכל לכנות בצדק ובפה שלא „תור הזהב“ הבי יושבי פולניה. אם הראשונים כבני אדם הטו אליהם חכד ויעמדו לימינם, הנה האחרון קם כמלאך מושיע כמו ציר ממרום לרוחתם ולישועתם. הקים טובים ונשגבים רבים הוציא המך ההסיד הזה בשנת 1264 לטובת היהודים ולאשרם, אשר מספרם יעלה לשרשים וששה סעיפים וכלם כתפוהי „זהב“ במשכיות כסף, כלם ממתקים כלם מהמדים, כלם מתאימים עם תנאי החיים ודרושים לכל הפציהם²⁾. אחד החקים האלה היה כי אסור להוציא דבה על עברי שדרוש לו דם נוצרי. גם בתקופת הימים ההם, בימי המאה הייג, באו יהודים רבים מביהם לארץ פולניה ויתישבו ויאחו בה ויסחרוה נוספים על אחיהם בני ארצם שתקעו שם את מושבם בסוף המאה הזאת עשרה כאמור³⁾. גם המלך וולדיסלב לוקיטק (33—1306) הראה לביי פנים מאירות ויט אליהם כנהר שלום ויתן להם חקי צדק ושווי זכויות כלכל יתר האזרחים. משפט הדת (אינקוויזיציה) שמצא לו מסלות בימיו גם בפולניה (בשנת 1318) ונפרד לשני סניפים, אחד בקראקא ומשנהו בלבוב, לא תקע פה יחד במקום נאמן וידו לא היתה תקיפה כיכ וכמעט כאפס נחשב לעומת שלטון האינקוויזיציה בארצות אחרות. עוד יתרה עשה לזכויות היהודים ולהרחבתן והשתלמותן המלך קזיסיר הגדול — (70—1333) — האהרון בזמן לבית ממלכת

¹⁾ Sommersberg, Cod. Diplom. p. 819: Czacki, Rozpr. o Żyd. str. 40.

²⁾ החקים האלה נלוו נראשונה בדפוס נספר: Prilusius, Leg. Reg. Pol. Cracov 1551 וממנו נעחקו לכל הספרים המדברים ע"ד סיהודים בפולניה, כידוע.

³⁾ Czacki, Rozpr. o Żydach str. 40.

הפיאסתיים וראשון במעלה ובמדת טובו להוסיף שבטתה; קויטיר, אשר לא הרעיש ארצות ולא הרגיו ממלכות ורכש לו שם, גדולי לא בחרב ולא בחנית, לא ברעש המרחמות ולא בכבוש ארצות, לא בחיל הצבא הרב ולא בכח הנצחון, הגדולי — ככל מלכי תבל אשר עשו להם בגבורת ישע ימינם יד ושם, גדולי בקורות העולם — כי"א ברוחו הכביר, ברוח האהבה והסבלנות לכל אדם באשר הוא אדם; קויטיר, אשר בלאומים נותנים, גדולי לזכרו על כי גדולות ונצורות עשה לאושר העם והשכלתו ובישראל, גדולי שמו על כי הגדיל לעשות לטובת עמנו ולזכותנו בכל רחבי ארץ מלכותו ובכל מקום אשר דבר המלך ודתו הגיע. לפניו לא נכר אציל לפני אכר וכל הוסי שבטו כעם ככהן, כדל כשוע, כיהודי כנוצרי כלם היו שווים לפניו לטובה בלי כל נטיה צדדית ופרשית ובלי כל יתרון גזע לאום ומשפחה. הוא קרא דרור להאכרים¹, עבדי האצילים, ויפרק עלם מעל

¹ בשנת 1360 היה רעב גדול בפולניה וקויטיר הגדול כמנחם הדואה את הטולד היו לו גורנות מלאים בר מזוניים מן אל זן וימכרו אותם לכל חוסי שנתו במחיר מלער מלה, ואלה שלא היה להם ידם לשבור אונל נכסף נתן אותם להם בהקפה עד כי חשיג ידם לשלם בו ומתירו. אכרים רבים השכימו עלתם להמלך במחיר האונל לכל מלאכת עבודה וישפכו קוללים ויבנו חומות ומגדלים ויחפרו את הנהר ווייסקל המפריד בין קויטירזש ופודגורזש (Grabowski, Kraków i jego okolice, str. 317.) קרוז לעת הזאת — בשנת 1364 — הקים קויטיר צעיר קויטירזש — הנקראת עיש על כי בנה אותה בשנת 1346 ויהפכה מכפר לעיר — הסמוכה ונראה לקראקא ציי"מ גנות בלאתו בעקבות הקיסר קרל הרביעי מביהם והנסיך רודולף מלוקטריה שהקימו אוניברסיטתו הראשון בפולאג והשני צווינא בשנת 1360. (Naruszewicz, Hist. narod. polsk. VI str. 233; Grabowski, Krak. i jego kol. str. 39, 45) חדות קראקא ונתי למזייה עוד בשנת 1443 יאמר נספרו-Commen- "farriolus de Sarmatia" כי צרמוז סט. אלא עומדת אקדמיה — כונתו על האוניברסיטה שהקים קויטיר הגדול בקויטירזש ונעתק אחיך בשנת 1401 לרמוז סט. אונא — מפוארה אשר זה ילמדו מורים מונסקים אנשי שם ולא נופלת היא מנתי העדרש הגזופים שזכל אשכנז. Mizler, Col. m. I. p. 231; Grabowski, Krak. i jego okol. str. 53; Starożytnicze Wiadomości o Krakowie str. 173.

צואריהם וסבלם מעל שכמיהם ולכן נקרא, מלך האכרים, ועל
כי לקח לו לפילגש אשה עבריה אסתר— שילדה לו בנים ובנות,
והבנות גדלו על ברכי דתה, דת ישראל¹⁾ — יכונה גם בשם
„אחשורוש“²⁾. בשום הנהגים ראשי משפט הדת אשם נפש
היהודים בקראקא בשנת 1347 כי ידיהם שפכו את דם הילד
הנוצרי הנמצא מת בקרבת פרור העיר לובזוב עמד המלך
לימינם ויוציא כנוגה צדקתם ויצאו נקיים בהשפטם, ויבן בית
תפלה הנוצרים לזכר המקרה הזה ויוציא קול קורא גלוי לכל
העמים, כי כל מי שיוזד לענות שקר ביהודי ולהאשימו בעלילת
הדם, יעשה לו כאשר זמם לעשות ליהודי.

ובעוד אשר חקי בוליסלב היו רק בעד יהודי נסיכות
קליש ופולין גדול, השתרעו חקי קזיסיר בכל מדינות מלכותו,
בכל מקום שהיו נהתיים אחינו בני עמנו; ובעוד אשר הראשון
נתן דוק כי כל הורג נפש יהודי יבוא כל רכושו לאוצר המשלה³⁾
— לפי חקי פרידריך מאוסטריה בימים ההם נענש שם ההורג
נפש ישראל בשתיים עשרה ליטרות כסף— הנה האחרון הכביד
ויוציא משפט כי אהת דתו למות, נפש תחת נפש. אפס אם
ימלט הרוצח על נפשו ואין לאל יד הממשלה להשיגו ולתפשו,
אז מבלתי יכולת למוד לו במדתו ולהוציאו להורג, לענשו בדיני
נפשות כגמול ידיו, יענש בדיני קנסות וכל הוננו דניידי ודלא
ניידי יסלו למנה— חציו האחד לאוצר המלכות וחציו השני לקרובי

¹⁾ Długasz, Hist. pol. p. 1110.

²⁾ צפי שוג'י עמנו ורודפיו בפולניה צפה ובכחז כמו הכתן Mojecki
והרוסא Sleszkowski אשר ארזר מהם הלחה בקורות היהודים צימי זיג'י
מונד השלישי.

³⁾ גם העונש הזה — לפי חקי בוליסלאז — היה גדול וחמור מאד
צימים ההם, צימים אשר הורג נפש או אציל נתן כפר נפשו על עון רציחה
הראשון עברה מארק והצני ינחה ועשרים מארק (ע"פ חקי הכנסייה הנוצרית
נענש אדם גם ענש מות). בשנת 1551 קם כאלרי הסופר הפולני Morzew-
ski ויעזר משפטים את הממשלה בספרו de republica emendanda
(שילח את לאור ונעתיק משפת רומי לשפה פולנית בשנת 1557 ע"י Bazylik)
על כי לא תוציא חק קשה משפט מות נגד רוצח אדם, אצל דבריו היו כקול
קורא במדבר, ולא מלאו אונים קשובות עד המאה הי"ח.

היהודי הנרצה¹⁾. כן נתן כל תוקף ועוז להסעיף 31 לחקי בוליסלב ע"ד עלילת הדם ויוציא קול קורא כי דבר העלילה יקום רק ע"פ ששה עדים, שלשה נוצרים ושלשה עברים. עוד חקי הופש וחרות אחרים נתן לבני כמו: שפטורים משלם מס עובד וארנוניות מיוחדות ויכולים לרחוץ יחד את הנוצרים — דבר אשר היה בימים ההם למזרת רוח הכנסיה הנוצרית — ולא לשלם יותר מהם ולהיות בעלי בתי מכס ומכרי מלח ונחלות שדה וכרם ולהיות בידם העוז והממשלה לדין ולשפוט ולהעניש איש איש כפי רשעתו ככה כל ב"ד יפה שבכרכאות. רגילים רבים וכן שלמים לאמר כי מאהבתו לאשת פלגשו העבריה נתן המלך לב"י את כל הזכויות הטובות והרבות האלה, אבל כל האומר כן אינו אלא טועה. גם סופרים עברים ונוצרים מאז מקדם נתעו בשוא להאמין דבר כזה אשר בשקר יסודו; כי את האשה העבריה התנה אהבים ויקחה לו לפלגש בשנת 1857²⁾ — כדברי דלוגאש הסופר הקדמון החי בקראקא עוד בראשית המאה ה"ט קרוב לזמן ולמקום המעשה, ואת הזכויות נתן לב"י עוד בשנת 1334 כידוע, עשרים ושלוש שנים קדם ששנה באהבתה³⁾.

בעת ההיא, עת אשר ב"י נחו שקמו בפולניה ויתענגו על רוב שלום, לבושי מכלול וחגורי חרב ושרשרת זהב ככל אצילי הארץ ורוזניה, כנהוג אז בימי קדם; בעת ההיא פחתו ורהו, חלו ורגזו אחיהם בארצות אחרות אל טובם ואל חייהם וישחו

¹⁾ Gumpłowicz, Prawodawstwo Polskie str. 20.

²⁾ Hist. poi. p. 1100.

³⁾ ומה הסיב נדון להעיר (ח"י לד 382) על הסופר הסלני Caro כי מה שכתב דלוגאש כי קזימיר נתן זכויות ליהודים מאהבתו לאסתר ח"ן המוכן שצקן לכל ישראל כ"א ליהודים אחדים שהוסיף עוד לתת לקרוביה או לאחריהם זכויות מיוחדות נוספות על זכויות כלל ישראל באהבתו אותה. עפ"י נוכל לאמר גם על צעל "נמח דוד" ח"ב, כי מה שכתב שם על קזימיר הגדול, ויעז המלך בעצורה — בעבור אשה פלגשו העבריה — ליהודים טובות גדולות והיא השתדלה מן המלך ליהודים כחצי חסד וחרות" — משמעתה כחצי חסד וחרות מיוחדים "ליהודים" אחדים אש לא שנאמר שטעה ויחשוב כי צעורה הסיב הסיב לכל בני יועז להס את כל חיל הכבוד הגדול הזה.

מעוצר רעה ויגון וממשא מלך ושרים לרגלי המגפה האיומה
 המות השחור, אשר פרש אז את מטות כנפיו השחורים במלוא
 רוחב כל אירופה ויהן יד והרב לאויבי עמנו ומקנאיו להמסו
 ולאבדו בשומם אשם נפשו — ביחוד בראותם כי יד המגפה
 לא נגעה בו לרעה בעצם תקפה כמו בהם ¹) — כי מידו בא
 הדבר לעולם ובגללו ישוד הקטב בצהרים ויגזור על ימינם
 ורעב ויאכל על שאלם ולא שבע. המונים המונים מבני עמנו
 הנגשים והנענים, הנאנחים והנאנקים בימים ההם מחמת חורפיהם

¹) מהיהודים, אשר זה דרכם מאז להסתפק צמועט ולחיות נמדה וצמסקל
 וצמסורה לא היו מותרות והענוגות בשמים והאווה נמצות ככל העמים האחרים
 מהם נסלו צמספה אך מעט ונזער וזאת עוררה עליהם חמה עמי הארץ וקנאהם
 דכרי הג' מ חיים גליסא — החי צעה התיא — בספרו עמק נסאסי שהעתיקה
 בעל עמק הכנא" נד 80: "ולאחד סגול למסכב או מה מסייהודים נסלו ומחו
 מעמי הארץ מאס וילבשו עליהם קנאה ולא יכלו דבר חסם לשוכס. דכריס
 כאלה כהן גס הסופר המלון Hottinger בספרו: Helvetische Kir-
 chengesch. II 167: "מפני כי המגפה לא הרעה ולא החזירה לישראל
 כי, לכן הסבה והעורר השד ננדו". — לפי דכרי הסופר האיטליני Mateo
 Villani החי צימי קזימיר הגדול צעה המגפה ומח צה — הסחיר "המות השחור"
 גס יהודי פולניה כקדירה ויסב להס הרג והאבדן. וז"ל: בשנת 1348 החוללה
 המגפה בחלק פולניה אחד המגביל לממלכה אכסנו ויסימו צני העס אשס נפס
 צ"י כי ידסה הביאו את הדבר עליהם. היהודים צראוהם כי כלהם אליהם
 הרעה שלחו ראשיהם אל המלך — קזימיר הגדול — ויוצילו לו מהמות וכחר אשר
 סויו עליה לאין ספורות ויבקשו מחזו מחסה צנרסה. המלך חסן לחסוהם צלל
 נספיו אצל אולה כל יד להקיס סערה העס לדממה ולשכך חמחו מעליהם ויפלו
 מהס צחרב וצאש יוחר מעשרה אלסיס חיס וכל הונס צח לאוור הממשלה *).
 אצל הדכריס האלה מופליס צספק גדול אחרי כי הסופר הפולני דלוגס החי
 קרוב לזמן ולמקיס המעשה וידכר צספרו Hist. Pol. p. 1090 גס ע"ד
 המגפה שצרה צקצה פולניה ויספר שס ע"ד הרדיפות וההריגות שסצלו צ"י
 צארצות אחרות, לא הזכיר מאומה מכל מה שכהצ הסופר האיטליני, וידענו גס
 ידענו כי הסופר דלוגס מביא צספרו גס הלחות ורטיחות שחלחו לפעמים אה
 היהודים צפולניה ולא יעליס דכר גס מזה, ולו קרס המקרה הנ"ל לא הכחידו
 מחח לשונו ויכחצ אוחו צספרו. גס הסופר הפולני Bielski החי קרוב לזמן
 דלוגס ויספר צספרו Koron. Pol. 197 כי המגפה שררה גס צקראקא
 צסנת 1360 וימחוה צה עשריס אלף חיש צעיר הזאה לצדה, לא ישח על
 שפחיו אף דכר מכל הדכריס הנזכריס למעלה צנוגע לרדיסות היהודיס צפולניה
 לרגלי המגפה שצרה גס צה.

*) Muratori scriptt. rerum Ital. T. XIV, a. 1348.

ורודפיהם, אשר לא נתנום השב רוח, בקשו ויחישו להם מפלט — ביחוד יהודי אשכנז בשנת 1349 — בפולניה וימצאו בה מצוח לכף רגלם. היהודים התערו בה כאזרח רענן ויחיו חיי שלווה השקט ובטח את שכניהם הנוצרים בני העמים השונים שישבו בקרבם. הנוצרי לא קנא את היהודי — יאמר טשאצקי — והיהודי לא צרר את הנוצרי, ובפרוה המסחר בצל החופש ברכו שניהם, הנוצרי בבית התפלה והיהודי בביה"כ, את ד' בעד ארץ מולדת אחת ומשפט אחד. גולי אשכנז הביאו אתם לפולניה הון עתק וכסף תועפות¹⁾ ובעזרתם — בעזרת הסכומים העצומים שהובילו שי להמלך — יסד קוימיר הארץ על מכוניה בסדרים דרושים ומחכמים ויבן ערי משכנות ויהפוך בתי חמר ועץ לבתי אבנים, מקומות ציה לארץ שתולה בונה²⁾. בכל פעם ופעם עת שחה לעפר נפש אחינו במערב לרגלי הרדיפות אשר השתרגו עלו שם על צואריהם מתגרת ידי הטושלים, אוו להם למושב את ארץ פולניה בראותם אותה כי נעמה וחקה אחת ומשפט אחד לה לגר ולאזרח, וירבו ויעצמו בה במאד מאד עד כי ברבות הימים גדל מספרם — מספר האשכנזים³⁾ — על מספר אחיהם הפולנים ויד הראשונים גברה על האחרונים וישביחו מהם גם

¹⁾ גם נוצרים הביאו אצח מאשכנז לפולניה הון עתק וכסף תועפות ויסופר כי יועץ העיר קראקא Wernicus יליד אשכנז עשה משהו גדול ויקרא לביתו מלכיס וזכיס ויבן לביתו מהם מהגס מיוחדת ונמלך קוימיר הגדול נתן מתנה אשר מחירה עלה למאה אלף זהובים Grabowski, Starozytnicze Wiadomości o Krakowie str. 170 בעל „זמח דודי" מביא נ"כ (מיצ) את הספור הזה וז"ל: „בקרראקא היה אחד מאנשי העיר שמו וערניקוס אשר הספיד אליו את המלך קסמירוס ואת הקיסר — קראלוס — ועיד שלש עשרה מלכיס דוכסיס זולחס, ולאחר הסעודה נתן לאדונו מלך סולן מאה אלפיס זהובים לדוכן ולמנחה נעשה בשנה קכ"ו אלף שס"ו לנוצרים."

²⁾ Długasz, Hist. Pol. 1164; Grabowski, o żydach w Koronie 4, p. 9.

³⁾ גם נוצרי אשכנז החישבו פעם בפעם בפולניה ויחזו בה עד כי עשה אשכנז וכחזה היו נהגים גם בבתי הסקידות עוד בשנת 1301 כאשר עיניו רואות מכתב מכירת בית המונח פה בצרכיוו שכתוב בלשון אשכנז. Grabowski, Staroz. o Krak. s. 4.

את שפתם). גם מארץ צרפת באו פעם בפעם יהודים רבים ויתישמו בה ויסחרוה, ועליהם ועל הנזכרים לפניהם יסובו דברי הרמ"א ב"דרכי משה" טו"ד סי' כ"ג סק"ד: ,כבר פשט המנהג בכל מדינות אלו שהם בני אשכנז וצרפת כדברי רש"י והמרדכי ומהרי"ו".

בימי המאה היא — המאה הי"ד — עוד בראשיתה בשנת 1300 בימי המלך וואצלאב השני (1300—1305) מביהם ⁽²⁾ כבר נטו יהודים את אהלם בקראקא, אשר היתה בימים ההם בשנת 1300 לעיר הראשה לכל הערים ומטרפולין לכל ארצות פולין, בשנה ההיא — בשנת 1300 — אנהנו רואים מתוך ספרי הארכיב שם יהודי נזכר בין הנבחרים או לשופטי העיר קראקא הנקובים שם בשמותם ⁽³⁾. ראשית מושב היהודים בעיר הזאת ועקר דירתם בה בכל שנות המאה ההיא היה „רהוב היהודים" הנקרא אח"כ בסוף המאה הי"ד ⁽⁴⁾ „סט. אננאגאכסע" אשר זה שמו מאז ועד היום הזה. בתים וקרקעות היו לבני „רהוב היהודים" ולא היו נופלים מיתר האזרחים בני העיר, והקה אחת ומשפט אחד היה לכל

⁽¹⁾ Zunuz, Ritus d. Sinag. Got. 73.

⁽²⁾ וואצלאב מלך ביהם ההרס לכו"ד לארץ זה הצד הס' לניס, זה הס' וזה לאומיחס, וניהי צפוליה גם זה כפת אנהנו צדתי הסקידות נוספה על לבן רומית שהיזה נהונה צהם, ויסקד התוך סקידים ונניבים חכמים בכל ידוניה מלבוהו, ולכן עיינו רואות עוד צנה עלוהו על כסא המלוכה צפוליה, צנה 1300, כחוצה חכמיה צסצרי הארכיב סה, זהה אהה קדס מאהר לדעה נרצוצוסקי צסצרי Staroz. wiadom. s. 4.

⁽³⁾ In diesem selben iare in aller heiligen abende (31. Octo—1300) wurden diese ratheren gecoren... Unde diz sind die shepphen: her bertold heren Jupoldes sun, ... «her Cunce des iuden eide m», Piekosinski, Monumenta T. IV p. 4.

⁽⁴⁾ לדעה Szujski צסקדמהו לספר Monum. היל' 74 49 נקרא „רהוב הכו"דים" צסס „חננא" צסוף המאה הס'ו, יכפי במלחתי צססר Cod. Diplom. Univers. Crac. p. 18. מנר סה רחוב סט. חננא עוד צנה 1394.

יושביה מבלי שים פדות בין עם לעם ודת לדת. בתוך עמי הארץ ישבו שלווים ושאננים, ובתי כנסיתם ומועדם לכל חי עמדו בקרב שכניהם הנוצרים ובקרב בתי תפלותיהם⁽¹⁾ וקברותיהם בלי כל סחריד ומפריע אותם. בימי ממלכת וולדיסלב לוקיסק וקזימיר הגדול, בימי האב ובנו, אנחנו מוצאים, ברחוב היהודים עברים ונוצרים יושבים יחד ועושים מסחר וקנין איש את רעהו ומוכרים זליז בתים וחצרות, רחים וקרקעות. לפי הנראה נקרא הרחוב על שם היהודים על כי התישבו בו בראשונה או על כי גדל מספר יושביו העברים על שכניהם הנוצרים, ואולי זה וזה גרמו לו להקרא ע"ש הראשונים. ביחוד בימי קזימיר אנחנו רואים יהודי קראקא עולים על גפי מרומי הזכיות ואוכלים מפרין ושבעים משובן כנפשם שבעם, שולחים בכל מסחר יד ועושים בו חיל וכביר תמצא ידם בכל פנה שהם פונים, מלויים כסף בנשך ותרבות לנוצרים ולבניהם תלמידי האוניברסיטה⁽²⁾, והכסף נושא להם פרי טוב, פרי מעשיר את בעליו. כל טוב סחר הארץ, יבולה ומרכלתה, כמו מכרי המלח בויליטשקא ובבוכניה בערים הסביבות לקראקא בידיהם היו נתונים בחכירה וגדולים ונכבדים הם בעיני הממשלה ורבי המלוכה ובעיני מרום עם הארץ. בין שלשה בתי המרחץ שהוקמו מטעם המלך קזימיר בקראקא לטובת יושביה

⁽¹⁾ גם בפוזנא עמד זיה"כ מול ציה הפלח הדומיניקני "בלי כל סמן ומפריע, Starozytności Pols. T. II p. 309; Lukaszewicz, *Obraz historyczno — statystyczny miasta Poznania I*, 72.
⁽²⁾ מטעם המלך קזימיר הורשה להם להלווה כסף גם לתלמידי האוניברסיטה על ערבון בטוח ולקחת מהם גדול אחד מכל מדי חגם בחדשו ולמטרה זו נתנה מלוה יהודי אחד — זכרון השנים גם יוהר — ממנהל האוניברסיטה וראשה.

Corporis juris scholastici pro Univ. Crac. pars. I. p. 7, 25; Acta rectoralia a. 1648. p. 232.

זכרון המלוה האחרונה נסעו המלוים כסף לתלמידי האוניברסיטה עם אחיכס היהודים על השוקים וירידים להיות להם סס למגן ולמחסה מפני פרעו המלמידים.

Act. rector. a. 1688, p. 475; Muczowski. *Mieszkania i postępowanie uczniów Krakowskich* str. 55.

— נוספים על בתי מרחץ פרטים שהיו לה — עמד אחד מהם
ברחוב היהודים, דבר אשר היה גדול ונכבד בימים ההם. אצילי
פולניה, אשר קנאת הדת לא מצאה מעולם מסלות בלבבם ונודעים
מאז מקדם לשם ולתהלה בתור סבלנים מצוינים באמונות ודעות,
אהבו את בני ויושיטו להם יד פתוחה ובמצאם את לבבם נאמן
לפניהם דבקה נפשם בם ויקרבו כמו נגיד וישימו בם וביושר
לבם מבטחם ואמון רוחם. היהודים היו רוח החיה באופני עסקי
האצילים, בבית ובשדה, ודרושים לכל הפציהם; היהודים עמדו
בתוך בין האפרתים ובין העירוניים והיו לאנשי הבינים בעניני
העיר, בין שריה ובין יושביה, ויעמדו במדרגה יותר גבוהה ורמה
מכל האזרחים. יהודי כי המיר דתו בדת השולטת בארץ עלה
מהרה בבואו בכריתה החדשה, באמונת הנוצרים הרומית,
למדרגת „אציל“ ולא כן האזרחים בני דתות אחרות. ואמנם לא
מעט הועילו בני להרמת קרן העיר ולהרחבת גבול המוים
שבקרבה. בעת אשר האכרים עיניהם ולבם היו נשואים רק אל
העבודה והעירוניים הלכו עוד בעינים עצומות והצטמצמו והתכוונו
רק בחוג צר ומרכז מצומצם והאצילים היו רק על חרבם ואהבו
לנום ולשכוב סרוחים על ערשותם, — הצטינו היהודים בכל משלח
ידיהם ויעזרו הרבה להתפתחות המסחר והשתלמותו. אולם
הצטינותם בכל פנותיהם והיותם חוכרים בממלכה בעלי עבדה
רבה ואיזה שלטון או שררות, עוררו עליהם חמת בני העם וירגנו
כי יד היהודים באמצע מצבם הרע ובגללם ילכו קודר בלחץ
משא העוני העמוס על שכמיהם, משא לעיפה.

הלואת כסף על שטרות ועל אפותיקי, על משכנות ועל
בתים, על חלקות אדמה ועל נחלות שדה וכרם, אחד העסקים
אשר לקחו חלק בראש עניניהם וראשית דרכיהם ויקחו את כל
לבבם בזמן ההוא, העסק הזה יצק שמן וגפרית על אש החמה
והמשטמה להם ויגדיל עוד את המדורה. השנאה שנפתחה להם
כסדקו של מהט רחבה ונסבה כפתחו של אולם. אזרחי העיר
אשר עינם צרה בכבוד היהודים וברכושם כי יגדלו וירבו מיום
ליום, נפשם ירעה להם מאד ויוציאו עליהם דבתם רעה באוני

הממשלה ויבאישו את ריחם לפני חוריה וסגניה לאמר כי היהודים יאכלו את כל יגיע כפם. להשביח את שאון גלי הזעם אשר סערו עליהם כים נגרש, התעוררו המלך והשרים ויגבילו בועד וויסליצא בשנת 1347 את זכויותיהם בעסקי ההלוואה ויוציאו חוק כי האבות אינם ערבים בעד חובות בניהם ואחרי כי אין קץ וגבול לנשך ותרבית והנושך לא ישבע כסף, הדת נתנה כי אסור לקחת רוחים יותר מ„גראשען“ אחד לכל מרק מדי שבוע בשבוע, ואם יעברו שנתים ימים על כסף המלוה ולא יתבע היהודי את הנוצרי להשיבו לו, לא תהיה כל זכות ליהודי לדרוש ממנו את הרבית אשר עלתה עליו אחרי שתי השנים¹⁾. גם אחרי נתינת החוק הזה, אחרי עבור עליו עשרים ושנתים ימים עוד שומעים אנחנו תלונות ותיאנות על היהודים זעומי נפש משנאיהם ומקנאיהם. תושבי קראקא, אשר חלק גדול מהם היה מביהם ומאשכנז ואשר הסכן הסכימו לראות שם את עמנו סמושך ומסורט, מבוזה ומבוסה, לא יכלו לשקוט במכונם ולהביט איך עושה חיל בפולניה ונהנה מזיו הזכיות כמוהם וידו אוחזת גם בעסק הלואה כסף בנשך ותרבית המביא לו הון רב ואוסר להם לשלוח בו יד²⁾, ויחבלו תחבולות ויחמסו מזמות להגדיל עליו עקב ולהשבין לעפר כבודו, וישתמשו בכל מקרה למצוא עינו ולהביא עליו שואה. האזרחים פערו עליו פיהם לבלי חוק ויצרחו מר על העושק ועל המרוצה, על השוד ועל החמס אשר יעשה להם — לפי דבריהם — ויאשימוהו כי יקח מהם בחזקה את רכושם ושדד רבצם ויגרשם גם מהסתפח בנהלתם. „היהודים — התאוננו באזני הממשלה — גרשו את ניקליי בורקהארד עם אשתו מנכסיו ומירקלין עם אשתו ובניו גם מן העיר וכמוהם

1) Vol. Leg. I. p. 33.

2) בשנת 831 יאלה פקודה נמלטה מפעם ההגמון גרוט מקראקא כי יסור לנוצרים לזוה כסף בנשך יכל מי שימרה את פיו כיסודים כנצנים כוודים כנצחים וכנצודי חלילים ולא יקבל בקצוות הנוצרים: Starodaw-
ne Prawa Polsk. Pomniki T. IV p. 36.

גם את וולדיסלב קזימיר בזייפס עליו שטר חוב ונחרץ משפטו לשלם להם על לא דבר¹. בן היהודי ליבקו — הוסיפו להלין עליהם — „נפצע ואיש אחר, לא הפוצע, נאשם והושם במשמר ימים כבירים על לא כל חמס בכפיו; היהודים יקנו חפצים גנובים, ואם בעליהם יחפצו לקנותם בחזרה מהם עליהם לשלם מחירם פי שנים ושלושה כפי שוים; היהודים יסתירו את הגנבים בבתיהם והיה כי ישאלו ויחקרו אחריהם וענו ואמרו כי לא היה גנב אצלם, ויקר מקרה כי כחש יהודי וישיב כי אין בביתו גנב ואהרי הדרישה והחפוש מצאהו השומר סמון במלתחת הבית“¹) כל קורא דברי אלה יראה ויבין את השקר המבצבץ ועולה מבין שורותיהם, את רוח השנאה המדברת מתוך גרון אויבי עמנו מבקשי רעתו; כל קורא הדברים בתמו יראה ויבין כי רק תואנה בקשו האזרחים על ב"י ולא כצעקתם הבאה עליהם העמיקו סרה, השחיתו התעיבו עליה, אבל גם יראה ויבין כי לא נקו היהודים מכל עון וכיון שנתנה להם רשות לנשוך היתה נשיכתם שועל ויש אשר באמת עברו ברית ויפרו חוק, וחקי קזימיר הנזכרים למעלה והלאה יוכיחו.

נאמנים פצעי אוהב אף כי יכאיבו לב אהובו, נעימים ויקרים לנו חקן קזימיר המלך הישר באדם, אם גם יגבילו זכויות היהודים ויכילו דברים בוטים כמדקרות חרב, על החקים המגבילים בעניני המלוה שנוכרו למעלה הוסיף עוד המלך לתת לב"י את החקים האלה: (א) אחרי כי היהודים יתהרו לקחת מנוצרים בנשך ותרבית את שדותיהם וקרקעותיהם, לכן שמנו לחוק כי אסור ליהודים ללות כסף על חפצים דלא ניידים. (ב) אם יהיה ליהודי שטר חוב על קרקעות לא יהיה לו כל תוקף ועזו והנוצרי פטור משלם חובו. (ג) אם ילוה יהודי לנוצרי כסף על משכון לא ידרוש ממנו יותר משלושה פפעניג לששים גראשין סדי שבוע בשבוע. (ד) לא תהיינה ליהודי זכויות יותר מאשר לנוצרי, כי לא יאות כי לעבד תהיינה זכויות יותר מאשר לאדון, וזמן זכות

¹) Piekosinski, Monum. I. IV. p. 23.

השטר הוא רק שלש שנים. ה) כל הזכויות לבי אשר הן למרות רוח הכנסיה הנוצרית או חקי הממשלה, הן בטלין ומבוטלין, לא שרירין ולא קימין¹⁾.

בימים ההם בשנת 1368 היה היהודי Lewek יושב העיר קראקא, חוכר המלח בווייליטשקא ובבוכניא²⁾. עיד הקצין הזה אשר מבלעדי החכירה לא נודע ממנו דבר עד היום ואשר הרב מהרחין דמביצר ז"ל בקשני לחקור ולדרוש אחריו בבית העקד היגילו פה³⁾, מצאתי כי היה לו בקראקא בית⁴⁾ ובנים ובני בנים ויהיו לו גם עסקי מלוה ויתן את כספו בנשך גם לצרכי העיר. מתוך כתבי הארכיב אנחנו רואים כי היהודי «Lewko»⁵⁾ הלזה לצרכיה עשרים ואחד מרק ולו שטר חוב על מאה מרק, ועל כי שר העיר לא ערב בעד הכסף והלוואה היתה רק בידיעת סגנו אינה מחויבת היא לשלם לו מאומה⁶⁾. דעת לנבון נקל, כי ביחוד גדלה עליו צעקת האזרחים ותתך כאש חמתם על

¹⁾ Starod. Praw. Pols. Pomniki T. III. p. 172.

לא נזכר באיזה שנה נתנו החקים האלה וקרובה ההשערה לאמת כי אחרי עזר הרבה שנים לחקי קזימיר, משנת 1347 ילאו אלה לאור באחרים שנות מלכותו.

²⁾ Helcel, Starodawne Pomniki I p. 218; Biblioteka Warszawska 1859 str. 813.

³⁾ ראה „מכתבי נקודת” לד 24 להרז דמביצר ז"ל סי"ל בנחנת מיוחדת וב„אולר הספרות” שנה רביעית לד 216.

⁴⁾ בשנת 1394 אנחנו רואים את Lewko מוכר את ביתו העונד כרחוב סט. אנה Codex Diplomaticus Univers. Stud. Gen. Crac. I. p. 18.

⁵⁾ „לעווקא” היינו „לעוועק” ושניהם איש אחד הוא.

⁶⁾ Piekosinski, Monumenta T. IV p. 28. — 25. שם לד אנחנו קוראים כי בחלפיות אין כלי נשק אחרי כי נשק הבית עם כל כלי זיין שהיו אלוים זו וזעלי המלכה אינם חפלים למוכר כלי נשק צלי כסף מזומן והיהודים ממאנים לתמו -- בהלוואה — לבית הפקודות.

היהודי אשר נשא חן וחסד מלפני הממשלה ותכון עמו יד שריה ורוזניה, על היהודי אשר מכריה-מלח היו לו בחכירה ועבדים רבים סרו למשמעתו ויהיו הוא ובניו ונכדיו גם מלויים כסף ברבית, כי גם בניו ונכדיו אחזו בעסקי נשך ומוצאים אנתנו בשנת 1398 את היהודים, ישראל Chanaan ואברהם בן „לעווקא זיל“¹⁾ מלויים כסף לנוצרי²⁾. „לעווקא“ היה עוד בן הנקרא Chanaan וכנראה „ישראל כנען“ הנזל ענינו, ישראל כנעני“ ונקרא ע"ש אביו כנהוג בימי קדם וכאשר גם כתבי הארכיב יוכיחו. גם לבני „לעווקא“ ונכדיו היו בתים בקראקא ואנתנו רואים את כנען ואת בנו יצחק מוכרים לנוצרים את בתיהם העומדים ברחוב היהודים, הראשון בשנת 1412 בפני ביד של ישראל — והשני בשנת 1436³⁾.

מגרגרי חול קטנים ידובקו רגבי עפר גדולים ומהם יהיו הרים גבוהים אשר לשמים יעלה שיאם וראשם לעב יגיע. מדברים קטנים בספרי הארכיב יגלו לפעמים גדולות ונצורות אשר מהם יתד ומהם פנה לבנין קורות עמנו ולשכלולו. בשומי זאת לנגד עיני אמרתי אספרה אחת לאחת מרשומות הקדומות שמצאתין שם לקורות יהודי קראקא בימי המאה הי"ד, אוציא במספר צבא עניניהם וכלם בשמותם אקרא, אם כי דברים פרטיים הם, כי אין בכלל אלא מה שבפרט, ולפעמים יגיה שביב אור מעט היוצא מענין פרטי החשך הפרוש על קורות עדה שלמה ועם כלו: א) בשנת 1312 קנה היהודי Dobrensko מנוצרי רבע אחד וחצי רבע בית וקרקע ברחוב היהודים; ב) בשנת 1313 מכר נוצרי אחד להיהודי מיכאל ובנו נתן את חצרו ברחוב הנזל. ג) בשנת 1314 קנה היהודי Sampson מנוצרי חצי בנין חצרו

¹⁾ ממלח „זיל“ המוצא נכתני הארכיב משנת 1398 אנתנו רואים כי נשנה הדיח נכר הלך לעווקא לעולמו.

²⁾ Piekosinski, Monumenta IV. p. 185.

³⁾ Codex Diplom. Univer. stud. gener. Crac. I, p. 101, 186.

ברחוב הנ"ל. ד) בשנת 1324 מכר היהודי Jordanus לנוצרי את חצי חצרו ברחוב הנ"ל. ה) בשנת 1335 קנה היהודי Koslino מאציל אחד ארבעה בתים שעמדו לצד מזרח מבית הקברות של ישראל. ו) בשנת 1338 מכרו אלמנת פיכאל עם כל בניה וחתנה ושמו Muschin, התן פיכאל, את בית החומה עם הקרקע ובית קטן לנוצרי אחד.¹⁾ ז) בשנת 1339 קנה נוצרי אחד מאלמנת ראובן וכל בניה את הבית ובנין החומה ועם הקרקע שעמדו ברחוב היהודים. ח) בשנת 1342 מכרו אלמנת אליהו ואחותה וגיטה Jordanus לנוצרי את חצי הקרקע ברחוב הנ"ל. ט) בשנה הנזכרה מכר היהודי Merkelinus התן Koslinus ליהודי יעקב בית ומקומות קרקע עם בית רחים. י) בין היושבים כסאות למשפט בשנת 1382 נזכר גם היהודי ניקלוי. יא) בשנת 1392 מכר היהודי Lelka את ביתו לקונזול העיר קראקא. יב) היהודים Josmano ושבערל בן שמואל מכרו את בתיהם שעמדו ברחובות „סט. אננא“ ו„היהודים“, הראשון בשנת 1393 לבנין האוניברסיטה²⁾ והשני בשנת 1395.³⁾

---

¹⁾ הנוצרי מכר חצי את כל מה שקנה מאלמנת פיכאל לחיט במלך סלנך.

²⁾ נכתב המכירה הנוכח בארכיוו הקסר 5587 שאמר וקיס הומו סלנך וולדיסלב יגילו קרנא יאקובן מאת סלנך «Camere nostre servus fidelis» — עבדו סלנך. — צו וקיס הבית שאמר יאקובן Muczowski, Wiadomości o założ. Univer-
syt. s. 17.

³⁾ כל הסמוכות הקדומות הנ"ל נדפסו וכתבי הארכיוו לספרי אלס במקומות שונים: Piekosinski, Monumenta VII. p. 28, 31, 33, 75, 124, 138, 142, 157, 160, 510; Monumenta IV p. 82; Codex Diplom. Universit. stud. gener. Cracoviensis I. p. 14, 21.

כקאזימיר הפיאסטי כן גם קאזימיר היגילו (92—1447) הראה לביי אותות כבוד ואהבה וישם עליהם את עינו לטובה. לא למד אל דרכי אביו המלך וולאדיסלאב ולא פנה כמוהו אחרי עצת שריו ומתי סודו חורשי רע על עמנו. כגובה שמים מעל הארץ כן גבהו דרכי הבן מעל דרכי האב; בעוד אשר וולאדיסלאב היה מלך קנאי, מסור בכל לבו לכנסייה הנוצרית, הנה בנו קאזימיר היה מלך סבלן, הפשי באמונות ודעות, ולא הרכין ראשו לפני שלטון הדת וראשי כהניו ולא נתן אותם להתערב בענינים המדיניים¹⁾ ויתן לישראל על אפם ועל המתם את כל זכויות בוליסלאב וקאזימיר הגדול, ויאשרן ויקימן ויחדש את כתבן בכל תוקף ועזו אחרי עלותו על המוקד בפוזנא בשנת 1474²⁾, ויוסיף עוד עליהן חקי הפש והרות אשר היו לא לפי רוח הכנסייה המתהלכת בארץ. שונאי עמנו, המציצים כעשב השדה בכל עת ובכל מקום שיגדל מספרו וירב כבוד אשרו, וביחוד השונאים כבני הדור הישן, דור וולאדיסלאב השני ובנו הבכור וולדיסלב השלישי³⁾, דור הקים מעיקים לביי יושבי פולניה, לא נתנו דמי לנכליהם הרעים ויהבלו מזמות להפוך את לב המלך לשנוא את עמנו ולהשיב את החקים הישנים מימי מלוך אביו ואחיו לאיתנם הראשון. בראש האויבים עמדו החשמון אולישניצקי וארכיהגמון דלוגאש — סופר, קורות פולניה וציר בפרוסיה, ביהם ואונגריה, — שני כהנים גדולים, נשואי פנים ואנשי שם מקראקא, אשר לקחו להם את האמונה השולטת לקרנים, קרני ברזל, לנגוה בה את ישראל ולרדפו על צוארו. „עתה” — כתב אולישניצקי במכתבו אל המלך בשנת 1453 — „אדבר בזה על דבר הנוגע עד נפשי, על דבר הזכויות

¹⁾ Długosz, Hist. Polon. II. p. 157. Leipzig 1720.

²⁾ Perles, Geschichte d. Juden in Posen, S. 290, (Frankel, Monatsschrift XIII. 8).

³⁾ וולאדיסלאב השני מלך פוזנא 1386 עד שנת 1434 וזנו וולא-

דיסלאב השלישי — שנת 1434 עד 1444.

והחריות שנתת להיהודים, אשר אביך בפני ולעיני לא אבה לאשרן ולקימן אם כי הציעו לפניו מתנות רבות, ואתה — בטרים אשר נועצת לא אתי אשר הייתי אז בקראקא ולא את היועצים — נתת להן כל תוקף ועז נגד האמונה הנוצרית ודתה. אל יהי דבר זה קל בעיניך והבינה כי בעיני האמונה הנוצרית ודתה לא תוכל לעשות כל מה שלבך חפץ. לכן הנני מבקש מאת רוטמותך ומפיל תחנתי לפניך שתואיל לבטל את הזכויות האלה. הראה נא כי סלך נוצרי הנך והסר ממך דברים אשר לא יתנו כבוד לשמך ומהן תצמחנה עוד רעות גדולות¹⁾. ,היהודים — דבר במ דלוגאש סרה — ,יוציאו מקרבם רוח קטב מרירי וריח רע נודף מזכויות קזימיר²⁾ והן למרות הדת הקדושה ובשבילן באה בשנת 1454 המפלה בכויניצע³⁾, חמת אף די על המלך ועל עמו⁴⁾. אל שני ראשי אויבי עמנו מפולניה נלוה עוד שלישי מחוצה לה, הוא הכמר הפרנציסקאני, צורר ישראל הנודע קפיסטראנו, אשר נקדש ונערץ בסוד קדושים ואפיפיורים ומלכים, וכבר בקעה והמליטה שנאתו העזה לבי ביצי צפעוני בארצות רבות, כמו אשכנז, באואריה, שליזיה, מורביה ואוסטריה. בעת ההיא רבו כמו רבו בפולניה הנוהים אחרי דעות הום ושמתו החדשה באמונת הנוצרים, אשר פלסו להן נתיב בארץ הזאת עוד בראשית המאה החמש עשרה — וביחוד בקראקא — ותמצאינה להן אונים קשובות ומחזיקים נאמנים בהן גם בין מרום עם הארץ, בין אפרתיה וחוריה אנשי השם, עד כי גם בחצר המלך הסתופף כהן מחזיק בשמת הום

¹⁾ Długosz, Hist. Pol. II. p, 122; Gumplowicz, Prawodawstwo Polskie s. 152—53.

²⁾ Długosz, Hist. pol. p. 1109.

³⁾ נמלחמתו את שרי הלנז — קריילריספער — מלחמת השלב

עשרה שנים.

⁴⁾ Długasz, Hist. Pol. II. p. 122; Gumplowicz, Prawodawstwo Polskie s, 152.

זיערוך בהיכלו עבודת האלהים ויעלה עשן באף החשמן אוליש-
ניצקי, אשר התהרה למחות בידו ולהפריעהו מעבודתו זו¹⁾.
לבצר את הומת הדת הנוצרית — הרומית, אשר בקיעים
גראו בה לרגלי מתקניה מפלגת ההוכיתים אשר עלתה אז בפו-
לניה למרום קצה ותשא הן והסר מלפני המלך ושריו לסבלם
ולסוכך עליהם באברתם ולרצות עונם הגדול כנשוא, בא קפיסט-
ראנו לקראקא בשנת 1453 ביום 28 אוגוסט — בהשתדלות
החשמן אלעשניצקי²⁾ — וימצא בו מין את מינו, אלעשניצקי
הזרזיר את העורב. קאפיסטראנו שחר למוסר את אזני המלך
ייוכחו על פניו ויאים עליו בכל סרעין בישין כי ינהם באחריתו
זמרה תהיה לו אהרית מלחמתו את שרי הצלב — קרייצריט-
טער — אם לא יסיר צלו מעל היהודים וההוכיתים זעוטי נפש
הכנסיה ואנשי הרמה. בכל ימי היותו בקראקא כשמונה חדשים
ויותר לא מנע מהעתיר על המלך דברי אימה ובלהות ומהפציר
בו השכם והפציר שיבטל את חקי החופש והחרות לבני אשר
כסלון מטאיר וכקוץ מכאיב המה לכל הירא והחרד לדברי
האמונה ולכל היושבים החוסים תחת שבט מלכותו, ובכל
דרשותיו הרבות שנשא בראשה הומויות בתוך קהל ועדה לארפים
ולרבבות אנשים נגד מפלגת המתקנים החדשים ההוכיתים, לא
הדל להשלך שקוצים גם על ישראל ועל אמונתו, על דרכיו
ועל זכויותיו, ויסת בו כמובן את המון העם בדבריו אשר הלקו

¹⁾ Długasz, Annal. pol. M. s. part. 3, l. II. Anno
1433; Cromer, lib. 17, p. 271; l. 20, p. 302; l. 21, p.
311. המלך — וולאדיסלאב שמלך אז על פולניה — הריץ מכתבים אל
לשם המתקנים החדשים הנקראים על שמו „הוכיטים“ וגמלא מכתב נחת
„הוק“ אל המלך משנת 1412 המונה בציליותיקה זווין צכ“י מספר 4902.
²⁾ לנקה אלעשניצקי שכתב אל האפיפיור ניקוליי החמישי השכם
זכתוב כי נחז לקדם פני הרעה הנשקפה לדת הנוצרית — הרומית מכת
ההוכיטים שהגדל ותעש חיל מיום ליום. Bukowski Dzieje Reform.
w Polsce I. s. 50.

מחמאות ויצודרו נפשות רבים וכן שלמים¹). אבל כל הפצרותיו והוכחותיו ומשאותיו לא עצרו כה להפוך את המלך לאיש אחר, להניא את לבו מאחרי ב"י, ולא נגרע דבר מכל זכויותיהם לכל פרטיהן. אם כי גדולים ונכבדים היו אלעשניצקי וקפיסטרانو בעיני המלך ועל פני כל העם נכבדו; אם כי אלעשניצקי אהז בידו את רסן הממשלה ועל פיו יצאו ויבואו כל עניניה במות המלך וולדיסלב השני ובמלוך אחריו בנו בכורו וולדיסלב השלישי בהיותו עוד צעיר לימים בן עשר שנים; אם כי המלך יצא לקראת קאפיסטרانو בבואו לקראקא ויראה לו כל אותות הכבוד והפאר וקאפיסטרانو נקרא מאת המלך ליום חתונתו — 9 פברואר 1454 — לקדשו ולהביאו כברית הנשואים את אלישבע ארכידוכסת מאוסטריה²). בכ"ז לא הלך לבו אחריהם ולא נשא את פניהם בדבר ישראל וזכויותיו. ובעוד בארצות אחרות — הנזכרות למעלה — מצאו דברי הכמר קאפיסטרانو מסלות בלב מושליהן והיו נשמעים בדברי האורים ונרדפו שם ב"י לרגלי בואו, נגרשו ונהרגו מהגרת יד הקתולים האדוקים וגם מהמת הנוצרים החפשים בדעות ההוסיתים³) והיה עמנו השה לעולה בין הזאבים הצמאים לדמו, בין שתי המפלגות שעמדו כשני חשופי עזים מערכה מול מערכה, הנה בפולניה לא נעשה עמו דבר בכל הימים אשר גר בה קאפיסטרانو ויפיה כזבים ויגרה מדון נגדו, לא מכת הראשונים ולא מפלגת האחרונים, ויצא קאפיסטרانو מאת המלך ואת העיר קראקא בפחי נפש, אבל וחפזי ראש.

¹) כה עשו דרשותיו רוסס כמרץ על שומטיין והלחיכו את נפשותם עד כי יומר ממאה אנשים ונחוכס גם תלמידי צייט הסבזה ועיר קראקא לזדה — חוץ הערים אחרות — מנשפחות היותר משונמות נספחו על סגרת הכהנים הפרנליסקנים — אשר קפיסטרלנו היה אחד מהם — ואחי אלעשניצקי יסד לה פה סניף וזית מפלה הנקרא בשם „Bernardynów”.

²) Bukowski, Dzieje Reform. I. s. 50.

³) ראה „קוסי” לגרץ ח"ה מלך 34—131 וספר „ענק הנבל” לז 89 דפוס קראקא 1895.

אמנם דברי הצורך הכמר קפ"ס טראנו עשו רושם נמרץ ויעוררו חמה על ישראל בפולניה, אבל רק בלב העם ולא בלב המלך ושריו ויועציו, דורשי שלום עמנו וטובתו, ויסבו רק רעה עוברת והולפת ולא קימת ומתמדת. בהצות המלך את שרי הצלב ובהנגפו לפנייהם בכויניצ'י¹, באשמת הכהנים אשר בחלה נפשם בו על לא נתן אין קשבת לדברי קפיסטראנו, ויחתרו תחת כסא כבודו ויתמכו בידי אויביו אנשי מצותו ויתפסו את בני ההמון בלבם להסב את נפשם ממנו, לרפות את רוחם ואת ידיהם מקרב, הצליח אמנם מעשה שטן בידי שופני היהודים ויפר המלך אז — בהודש נובמבר 1454 — את כל הקי הפשם והרותם, אישר על בטולם ועל הכמר קפ"ס טראנו יסובו הדברים: „אשר פגע הכומר גם ביושבי תחת המלך מפולן מלכות קראקוב וסביבותיהן אשר מקדם ומאז השבו לפלטה לבני גולה ולא האמינו כל יושבי תבל כי יבא צר ואויב בשערי פולן עתה הם רובצים תחת משא המלך וישרים²“ אבל לא מאשר שנא את ב"י או מאשר יקרו בעיניו שונאיהם נכבדו רודפיהם הכהנים, השיב אז את זכויותיהם ותהי רוח אהרת אתו, כיא מסבה מדינית, לשית לו עזרה³ בצר, להרבות לו עצמה וחיל מכל מפלגות העם

¹ נבואת קפיסטראנו, אשר קמה ונהימה, כחנה פתחון פה למקדישיו ומעורליו הנשחרים הבלי שוא לדבר סרה צמלך הטוב ומייצג לז"י — כרלוגאש שהצחתי דבריו צענין זה — ונהולך שולל את המון העם, אשר זה דרכו ללכת כנהמה צנקעה אחרי מתעיו הכהנים. ההמון אשר עוד ללכו צלזניו תוכחות קפיסטראנו ודקשותיו המורה כלענה נגד היהודים, ראה צמפלה בכויניצ'י כמו אלנצ אלסיס, כמו חרה חף די צמלך וישפוך עליו את זעמו על כי לא אצה שמוע צקולה, על כי לא שמר פקודה קפיסטראנו וימרה את פי הכנסיה הסלוצ'ית, אשר בכל ציתה כחמן הוא.

² שו"ת מהר"ם מ"ץ קי" ס"ג.

³ גם לכסף להולאות המלחמה היה נלך המלך, ומלחמו כי לוח לחלית זו בשנת 1457 פעם חמש מאות ופעם מאה ועשרים ושנים כסף ובשנת 1461 חרבע מאות כסף ועל הסכום האחרון נתן עשכנ שתי לליחיות

וכהניו, מאשריו ומדריכיו ולהוציא לפעלת אדם את מהשבותיו המדיניות, וסוף הדבר מוכיה על תחלתו. בשנת 1467 בהבטל הסבה, בקום סערת המלחמה לדממה ובשוב המלך בשלום למכון שבתו ובהכנע אויביו תחת רגליו, בטל גם המסובב והחקים הטובים שבו בכל תקפם ועזם כימי קדם, ישראל עשה חיל בכל פנותיו ויתענג על רוב זכותיו אשר כמוהן לא נראו או לטוב בכל ארצות הנוצרים¹). גם בימי הקרב, בימי בטול החקים עת אויבי עמנו הרימו ראש וחפצם הרע הצליח בידם, עת המלך נאחו בסבך המלחמה ובא בין המצרים, בין אנשי מצותו מחוץ ובין אויביו הכהנים מבית אשר עזרתם היתה דרושה לו ויסור למשמעתם, גם בימים ההם לא חדלה אהבתו לבי, ויגן בעדם ולא נתן לטוט את רגליהם ויעניש את השולחים בהם יד איש איש כפי רשעתו. בקום בני ההמון — כאשר התעוררה המלחמה נגד התוגרמים²) — בשנת 1464 בקראקא ברחוב סט. אננא על יושביו היהודים ויבזום ויהרגו מהם כשלישים איש, הצילם המלך מיד עושקיהם כח וישיב לעושי המזמנה כגמול ידיהם, ויוציא עליהם דינים קשים ויטיל על בית המועצות עונש שלשת אלפים כסף על כי לא סהר לבוא לעזרת עמנו בגבורים ולא עשה חובתו באמונה כמשפט³). בשנת 1468 — עת אשר זכיות ישראל כבר חדשו כנשר נעוריהן ושוב לאיתנן הראשון — בפרוע ההמון פרעות בישראל בפוזנא ויעט אל השלל ואל הרצח לרגלי השרפה שפרצה שם בבתי מושבנת היהודים ותאכל גם בית תפלת הנוצרים הדומיניקני, גדלה עוד יותר חטאת העיר

כסף ולוח כסף אחד. Grabowski, Skarbniczka naszej archeo-
logii str. 116.

¹) Graetz, Geschich. d. Jud. B. 8. S. 203,35.4

²) זענור נוסעי הללז דך קראקא ללכת לעזרה חונגרים נגד חונגרים לקול הקורא שהוליא האפיפיור פיוס השני בשנת 1463.

³) Cromer, de Orig. lib. XV. p. 258; M. Bielski, Kronika Pols. p. 754.

בעיני המלך ויטיל עליה שני אלפים אדומים — דוקאטען — כסף ענושים¹⁾. בליטא, אשר יושביה היו זה לא כבר עוד עובדי אלילים ובימי מלוך המלך וולדיסלב השני נאלצו בפקודתו לבוא במסורת ברית הדת הנוצרית, הדת שקבל הוא עליו בעלותו על כסא המלוכה בפולין, במדינה ההיא לא מצאה מקום השנאה בת הקנאה לביי וידה לא נגעה במ לרעה גם בעת המלחמה עם שרי הצלב, ויהנו שם מכל האכיות הטובות שנתן להם וויטולד — נסיך ליטא — בשנת 1338, זכיות בולסלב וקויטיר הגדול בהוספות ושנויים קטנים לפי רוח הזמן והמקום²⁾. כהני ליטא לא לבשו קנאה כמדם לדת החדשה השלטת בארץ, ומלבד שלא היו עונים את עם ישראל כאחיהם הכהנים בפולניה, אשר עברה עליהם רוח שטנה לעמנו, רוח נוקמת נקם בריתם החדשה, עוד היו לו לסגרה וימליצו טוב עליו, ובעוד אשר ההגמון מקראקא — אלישניצקי — התחרה להרע ולהצר לביי, הנה ההגמון טוולנא השתדל — בחברת שרים ורבי המלוכה — להשיב להיהודי יצחק המוכם מכריסק את הסהירות שלקה מידו אשר הנסיך בפרוסיה היינריך ריכטנברג בשנת 1472³⁾, ובעוד אשר מיהודי פולניה לקחו חקי הפשם וחרותם — בשנות המלחמה הנזכרה — בשנאת הכהנים לעמנו ובקנאתם לדתם, הנה ליהודים בליטא נתנו — נוסף על זכיותיהם הטובות והרבות — עוד משאות כיד המלך. בשנת 1463 נתן המלך במתנה להיהודי ליב בן שלום שלש כברות ארץ לאחווה במהוו בריסק⁴⁾. כאשר רבו בממלכת פולניה יקר תפארת גדולתה, יכולה ומרכלתה, סחרה ותבואתה — ביחוד אחרי נצחון המלחמה

¹⁾ Lukaszewicz, obraz hist. stat. mias. Poznania I, 73 ; II 262 ; Perles, Gesch. d. Jud. in Posen S. 292.

²⁾ Czacki, O litewsk. i polsk. Prawach str. 102 ; Gotebowski, dźdża Wlad. Jag.

³⁾ עיי' חבלה לר 48.

⁴⁾ עס.

וכבוש פומרן ופרוסיה המערבית — כן גדל וירב בה בעת ההיא כבוד בית ישראל ונשא וגבה מאד. איש מורם מעם פולניה, אציל נכבד מאד נעלה, יועץ העיר קראקא ¹ Georg Morsztyn לקח לו לאשה מבנות עמנו ושמה Magdalena ויהן לה לגדל את בנותיו הנולדות לה ממנה על ברכי אמונתה, אמונת ישראל ². כאשר פתח לו סוחר יוני בלבוב בית זנונים בקרבת ביה"כ הישן, נגרש היוני — בפקודת בית המועצות שם — עם הנשים השוכבות מן העיר וכל כספם וכל אתנניהם החרמו ונשרפו גלוי באש ובית הזנונים היה סגור על מסגר כמעט מאה שנה עד שנת 1580, עד שקנה אותו — מבית המועצות — האלוף הקצין מו"ה נחמן ביר יצהק ונספח על ביה"כ ³ שהקימו בשנה ההיא, בשנת "ויקרא בש"ם ד" ⁴. בשנות המאה ההיא — המאה הט"ו — וביחוד באחרית ימיה גדל מספר היהודים בקראקא מאד מאד, וכאשר ענו שונאיהם אותם בארצות אחרות — באשכנז ובביהם — כן הרבו להעתיק בה את מושבם, בקרית מלך, עיר רוכלת עמים, לברכה בקרב הארץ. בימים ההם אנהנו מוצאים את יהודי קראקא גרים ברחובות, סט. אנאי, סט. יאנאי, גארנצארסקא" — הנקרא אח"כ Golebia — ו"שפיגלר" ⁵, אשר שמו היום, סט. טומאשא, ולהם בתים

¹ לעלעוועל צספרו, קוכוז פולני"ה ח"ג זל 380 קורא אווה צזס Jan ונראיס דברי דלוגאש — התי עמו צזמן וצזתקוס אקד צקראקא וצזליס ידע אווה — הקורא עמו Georg, וקן זזכר רזוס צזתצ הצזירה (צ"י) הצערה ².

³ דלוגאש, היסט. פול. 475. להאציל געארט מאלרשטיין ולחצו הענדיה מאלנדאלענא היו מכרי המלח צויעליטשקא וצזלצניא צזחזירה מצנה 1459 עד צנה 1472 וצזמה צזיהס זזכרו צזתצ הצזירה Metryki Kor. C. 11. s. 266; Bibliot. Warszaws. 1859 str. 814.

³ Caro, Gesch. der Juden in Lemberg S. 15.

⁴ צזננה, אצזי סס זל 173 סי' סמ"א.

⁵ גראלצאווסקי מזיכר צספרו Starożytn. Wiadom. o Krak. str. 293 סס היהודי צרוך סהיו לו סני צזיס צרחוב סה.

ונכסים, הון ועושר, ושלשה בתי כנסת, אחד ברחוב גארנצאר-
 סקא¹⁾, ושנים ברחוב ס'ט אנא²⁾. בשנת 1412 אנתנו רואים
 את האשה העבריה שרה אלפנת שמערל בן שמואל³⁾ נותנת
 במתנה את שני בתי העומדים ברחוב היהודים — הוא רחוב
 סט. אנא — לשני בניה המוסרים Stanislaw et Catharinae⁴⁾.
 קרוב לעת ההיא — עת ממלכת וולאדיסלאב השני, מלך קנאי
 וקתולי נלהב — בעת שבת בנו וולדיסלב השלישי אחריו על
 כסא מלכותו, אשר אהבתו לבני עמנו ונמיתו אליהם לא גדל
 הרבה מאהבת אביו וסבלנותו אותם, ואשר ההשמן אלישניצק,
 צורר ישראל, סלא את מקומו ויאהו בידו את רסן הממשלה
 בהיותו — המלך — עוד רך בשנים; בעת ההיא ולאחריה
 רואים אנתנו בקראקא עוד יהודים מוסרים אחרים כמו את
 המוכר Jorge בשנת 1442 — שהיה לו בית ברחוב סט. יאנא —
 ואת המוסר Hans בשנת 1482⁵⁾, ובארץ ליטא — את המוסר
 Stanislaw Oscheiko שהרימו המלך יאן אלברט — שמלך
 אחר קאזימיר יג'לו משנת 1492 עד שנת 1501 — בהשתדלות
 אחיו אלכסנדר, נסיך ליטא, למעלת אציל בשנת 1499⁶⁾.
 בשנות המאה ההיא, משנת 1421 עד שנת 1434, היה היהודי
 אברהם Czerny המכונה גם בשם Niger, יושב העיר קראקא,
 חוכר המלח בוויעליטשקא ובבוכניא⁷⁾. בימים ההם עינינו

¹⁾ Grabowski, Staroż. str. 293.

²⁾ Cod. Diplom. Univ. Stud. Gener. Cracoviensis II p. 262.

³⁾ הלל שמך את ביתו "ברחוב סוכודים" בשנת 1395 לזמן האו

ברסיטה.

⁴⁾ Cod. Diplom. I p. 100.

⁵⁾ Grabowski, Staroż. str. 293.

⁶⁾ Ryszczewski, Cod. Dipl. Pol. I p. 352.

⁷⁾ Bibliot. Warsz. 1859 str. 814.

"דברי הורס עניי' במקום זה ועניי' במקום אחר" —

לא נזכר שם מסוזה

היה יהודי, אבל

קדמוניות קראקא.

ראות יהודים רבים מוכרים פה את בתיהם העומדים ברחובות
סט. אנא¹ וגארנצארסקא² — הסמוך ונראה לרחוב סט.
אנא³ — כמו כנען, בן לעווקא הנ"ל, בשנת 1412 ושמואל
בשנת 1417 ויצחק בשנת 1434¹, ויצחק, בן כנען הנ"ל,
ואברהם ניגר הנ"ל, ואברהם בן יעקב ושכנא בשנת 1436
ופיכאל ניגר בשנת 1451², וכפי הנראה העתיקו אז רוב
היהודים יושבי הרחובות הנ"ל את מושבותם משם לרחוב
שפיגלר³ הנקרא אח"כ בגלל זה על שםם, רחוב היהודים⁴ בשם
הרחוב סט. אנא⁵ לפנים עת גרו בו ברוב מנין ורוב בנין. לדעתי
סבת שנוי מקום מגורם היא, יען כי מראשית ימי המאה הנזכרת,
מעת הוקמה האוניברסיטה ברחוב סט. אנא⁶, לא הונח ליושביו
היהודים מתלמידיה שהרגיזום ממנוחתם ויסיתו במ את בני
העם שהלכו דרך הרחוב ולפעמים גם בהמון רב. בהמון חוגג,
לביית תפלתם שעמד שם בקרבת האוניברסיטה ממול פניה⁷.

ולמדים אלו את הסמוך מן המפורש בספר Staroż. הנ"ל שמזכירו בשם עמו
ואמונתו ומספר — שם 293 — כי ה"יהודי" אזרחים ניגר מכר בשנת
1436 את ביתו ברחוב Gołębia.

¹) Cod. Diplom. Univ. I. p. 101, 118, 184. שמואל

ויצחק מכרו את בתיהם להאוניברסיטה.

²) Cod. Dipl. Univ. I p. 186; II p. 132; Gra.

Staroż. bowski Staroż. str. 293 כי
היה ליהודים בית הקברות אלל מגרש העיר לאזרחי וכנראה קנו להם את בית
הקברות הזה אחרי שמכרו את שני בתי הכנסת עם מגרשי קברותיהם—הזכרים
הלאה— בשנת 1469. ונפלא הדבר כי לפנים עמדו בתי הקברות סמוכים
וקרבים לבתי הכנסת כדרך בתי החפלות הגוברים וקברותיהם אשר יחד נגשו איש
באחיו בשמות קדם.

³) בשנת 1407 היו יהודים רבים ברחוב סט. אנא לבזה ולמסכה,
לזעזע ולשרפה, מהגרסת ידי האספסוף אשר לא ידע רחם ויהרוג—באשמת עלילת
הדם שהוציא הכהן הראשי Budek דברו על היהודים דרשאו מעל הצמה
בבית החפלה סט. Barbara — גם נשיכ וטף, זקנים עם נערים. יהודים

עפ"י נבין גם שרש הדבר שנמצא כתוב כי זקני העדה בקראקא נתנו בשנת 1469 ביום 20 יאנואר בחלוּפין את שני בתי הכנסת, הישן והחדש, עם מקומותיהם ומגרשי קבריהם אשר ברחוב ס.ט. אנאי להכהנים הגדולים יאן דלוגוש הזקן¹⁾ ויאן דלוגוש הצעיר במחיר בית לתפלה עם מקומות ברחוב שפיגלר אשר שוים עלה למאתים וששים גרושין רחבים במטבעות פראג. דבר החלוּפין נגמר ונעשה ברצונם הטוב בלי כל אונס והכרח מצד הממשלה ובפני ב"ד של ישראל, והוא: יוחנן חיימ'ס מדובראָנאָוויטצי²⁾ הדיין ויוחנן הנאמן וסגן הדיין³⁾. ואלה זקני העדה אשר נקבו בשמותם ומלפניהם יצא הדבר למעניהו: משה יעקב, נחום, אברהם מסאנדץ, ויעקב נול⁴⁾.

החידים נמלטו על נפשם ויבקשו להם מפלט על המנדל שעל בית הפלה הונדריס ברחוב ס.ט. הוא וילחמו מכם במבוקי נפש, אבל כאשר הניחו דודפיהס הערערים את בית הפלה בהם נאלצו הנמלטים לנפול בידיהם, ומי שהמיר נפש את דתו בדה השולמה בחזק רק הוא את נפשו הניל ולא נפסו מדוד לפני בני עולה. שאיה יוכה פעמי ברחוב ס.ט. הוא: צרו יושבי היהודים העלו על המוקד וכל הונס וכל כספס היה לבלל. „הכרפה — יאמר ציעלסקי בספרו Kr. Pol. 247 — לא הספס ליהודים זקן גדול כזה שהספו להם הגננים אשר צננו בלחו את ידיהם". גם בשנה 1464, התם טניס צערכ סמיכרו בתי הכנסת, נעשו בעבודות גדולות ונוראות לבי יושבי ברחוב ס.ט. הוא וכברנו מהם שלבים איש כאשר דברנו מזה למעלה.

¹⁾ הוא דלוגוש הסופר המנוין בקורות פולניה. דלוגוש הזקן ודלוגוש הצעיר שני אחים היו.

²⁾ „Johannes Chamyecz de Dobranowicze Judex” כפי הנראה נקרא Chamiecz ע"ש אביו „חיימ'ס. הדין הזה היה מארץ ציבס כאשר מלה Cobranowicze, שם מקום מולדתו או מושבו לפניס תוכית. לדבראָנאָוויטצי הוא כפר צהרני לויזן — לויזטשער געבינדע — אשר צביהס. ראה מלה Dobranowitz בספר Zaraniski, Geograf. Imion. Slo-wians. str. 38.

³⁾ „et Johanes Notarius et Subiudex.”

⁴⁾ Cod. Diplom. Univ. II p. 262; Archiv. Univ. 6068.

אם בעת ההיא ולפניה ישבו יהודים גם בקאזימיר, העיר¹
שקבע להם למושב המלך יאן אלברט בשנת 1494² —
לא נדע עוד אל נכון; בכל החפוש והחקירה לא עלתה בידנו
למצוא על פי כתבי הארכיבי מופת ברור, בדוק ומנוסה. לפי
הכתבת הנמצאה מעל קופת הצדקה בביה"כ הישן, פרט המלות
(בצדק) יכון כסאי החרותות שם העולות קסינ, עמד הבית
על סכוננו עוד בשנת 1407, ולפי הפרט, קול רינה וישועה
החקוק בקיר קופת הצדקה נמצא זמנו מוקדם עד האלף העבר
למספרנו, זה שמנה מאות וחמשים ושתי שנים, והוא פלאי
שונים הם פרטי השנים ואין להציל מפי כתבם דבר אמת. לפי

---

¹ קזימירז — הגמחה לקראקא — היה צימי קדס עיר מיוחדת
בפני עממה, גדולה וכבדה, ויהי לה בית סקודה, גיה משפט וחאשי מצא וכל הדברים
הדרושים לעיר באין מחסור דבר. Grabowski, Skarbniczka
str. 20.

² בשנת היהודים רק בקזימירז, במקום המיוחד להם, גם אז היה
לעומתם מספר יוצאי הנוצרים גדול מאד, ומאלו כהן חמנה (פערפראג) שעשו
בשנת 1494 הקצבים חאשי קזימירז הנוצרים והעברים ציניהם שלא ירדו חיים
לעסק רעהו ולא יסינו נזולו, ואסור ליהודים לעמוד בפני שערי העיר ולא
לחל לשום חיש לנזול אל האוק עם לאן ובקר, עזים וכשבים, ורשוה להם לקנות
נהמות בכל ממלכת פולניה ולשחוט חותן, אבל רק לפי נורך עדהם ומכסה
נפשותיהם. גם הנאי החנו ציניהם שלא יקחו הקצבים העברים להם משרתים ולא
יגדל מספרם — מספר הקצבים מצ"י — מארבעה. כהן החמנה נעשה
באלה ובשנועה בפני שר המשפט וביה המועצה ובפני ראשי עדה הנוצרים
וזקני קהלת ישראל אשר נחנו ערוצתם בצד זה ויחייבו מזל שניהם לשלם
שליש מרק קום אם אחד הקצבים יעבור על אחד החנאים שהחנו ציניהם
מלבד ששה מרק אשר על העובר לשלם כסף ענושים. זקני קהלת ישראל היו:
משה פישל (זה "משה פישל" הנזכר בין זקני העדה בראשה. חולי הוא הרב
"משה פישל" שהי' חח"כ בשנת 1532 לאצ"ד בעירנו כאשר נדבר עוד ממנו
הלאה), שמעון מרדכי מסנדטן, קאשעלמאקן יוסף, חולרך שמואל, משה
Pudlo, חלמן שלמה Piekosiński, Monumenta VII p 468

דברי הסופר Bielski¹) גרו יהודים במקום קאזימירז בשכבר הימים והיו שם בעלי מסחר ובתים עוד בהיותו כפר, עוד בטרם בנה אותו קאזימיר הגדול לעיר שתולה בנוה. אך שומעים אנתנו מפי הסופר הזה רק קול דברים ותמונת אות ומופת לדבריו אין אנהנו רואים! אבל אם כי אין ראייה לדבר בכיז עלינו לשער כי כבר בימים ההם, וביהוד עת נבנתה העיר ואחריה, דרכו כפות רגלי יהודי קראקא בקזימירז, בעיר הסמוכה לה, ויסחרוה ויאווה להם גם למושב ויאחוז בה. בקחתי דברים על אדות הענין הזה עם הפרופ' הטצוין Piekosiński, מורה באוניברסיטה פה, אשר לפניו נגלו תעלומות סתרי כל הדברים העתיקים האצורים ושמורים בארכיבי עירנו ויוציא במקצוע זה כמה ספרים גדולים אשר הנם לעינים לחוקרי קדמוניות ולדורשי רשומות בקורות פולניה, הוה דעו כי לא ישבו אז ביי בקאזי-מירז אהרי כי ברשימת יושביה ומספרם (סטאטיסטיק) מהימים ההם איננו רואים כל זכר ורמז ליהודים, ובהעירי אותו כי לא ראינו אינה ראייה, ואולי הטעם הוא יען כי היתה להם ממשלה עצמית — אויטאנאמיע — וכל מעשיהם ועניניהם בספריהם נכתבים, לא השיבני דבר...

לא טעמ הצטינו באהבתם לביי גם המלכים זיגמונד הראשון (48—1506), זיגמונד II אויגוסט (72—1548), האחרון

¹) מלאחי כחוב—ע"פ כהני הארכיבי—נספר Monumenta V. p. 27 כי בשנת 1340 נתן המלך קאזימיר הגדול להעיר קאזימירז את הכפר Bawół במהנה להגדולה ולסדרים קדנה. עפ"ז אנתנו רואים כי קזימירז בנתה עוד לפני שנת 1340 ואין נכונה צפי דלוגאש הכונה נספרו Hist. Polon. — נספרו מקורות השנה 1361 — כי קאזימירז הוקמה על על הכפר באחול עוד בשנת 1335. כן ללא נזק נחזקים דברים וכן שלמים ובזכוכה גם הסופר זיעלסקי הי"ל נספרו Kron. Pol. נר 243, אשר נמסרו אהרי למעלה, כי האוניברסיטה שהקים קזימירז אותה בקראקא בשנת 1394 עמדה בראשונה — נפרס שנעקרה לרחוב סט. אנה — נעיר קזימירז. ראה Mucz-kowski, Wiadom. o założ Univ.

לבית ממלכת יגילו, וסטיפן באטורי (86—1576). תכונות עדינות
ומדות חסודות, סבלנות ואהבה לכל אדם בלי כל הבדל דתו
ולאוסי, פלסו להן נתיב בקרב לבבם, ויכון בחסד כפאם, ויהי
שבט מלכותם שבט משור. תחת חסות המלכים האלה, מלכי
חסד ומושלי צדק, בקע כשחר אור עמנו ויפרח כוית הוד
מצבו וייף בגדלו ותרם כראם קרנו. לא היו ימים טובים
לישראל בפולניה כמו הימים שמלכו בהם שלשת המלכים
הנוכרים, שלשה מטיבי צעד, רצופים ותכופים זה אחר זה
¹. בימים ההם עלו יושביה היהודים למרום קץ ההתפתחות
וההשתלמות בחמר וברוח, ויהיו לנס ולמופת לכל אהיהם
בגולה בארצות אחרות. היהודים שגבו חיל בכל מדינות מלכותה
ותמצא כביר ידם בכל פנותיהם, בתורה ובמסחר, במלאכה
ובחרושת המעשה, ויהיו גם חוכרים ומוכסים בעסקי הממשלה,
חוכרי מלח ויציקת מטבעות ומוכסי גבול וגשר וכדומה עסקים
גדולים רבי הערך המביאים כסף תועפות לבעליהם ². בימים
ההם נתלו ברקיע השמים, שמי פולניה, שני המאורות הגדולים,
הישיבות ³ והועדים ⁴; אשר לאורן הלכו כל בני

¹ העניק וואלעזיוס הנבחר למך זין זינונד אוינוספ לסטיפן באטור
מלך על פולניה רק חדש אחד.

² נוצרי אחד — Jacob Jakobsohn — השתכר מחזיקה יניקה
מעצמות קרקא ובראמבערג לבדן מיליון זכוכים פי' במשך שנה אחת. האיש
הזה היה משנה 32—1621 החוכר הכללי ליניקה כל המעצמות בכל מלכה
פולניה. — Braun Dawid, Bericht v. poln. u. preus. Münz—
Wesen, S. 164; Hoszowski, Wiadomości o monecie str. 27.
מזה נוכל לראות לנו מושג נכון ועורר לאמן עד כמה היה מאן שכרם של היהודים
בחדש כהיהם גם חוכרי יניקה מעצמות.

³ כמו ישיבות הנאונים מהר"י פולאק, והלמידו שלם שנתא, מהרש"ל
ורמ"א וכדומיהן.

⁴ לדעת החכם גראן נוסדו ועדי ד' ארצות צימי המלך סטיפן באטורי
ולדעה הרב דמצינר עוד צימי המלך זיגמונד הראשון. ראה "מכתבי בקורת"

ישראל וכל רעב ללהם, לחם אבירים, דגן שמים, בא שעריהן
ויאכל כנפשו שבעו; והועדים, אשר כל הארץ האירה מכבוד
תקנותיהם המהללות והמועילות לתפארת עמנו ולגאוננו לעיני
כל העמים עד יום אחרון על עפר יקום. גם מהכמות ומדעים
לא הניחו היהודים את ידיהם ויעשו להם ביחוד בפנת יקרת
חכמת הרפואה יד ושם לדורות עולמים. יהודים היו לרופאים
בחצרות מלכים כמו ¹ Amatus ויצחק רופאי המלך זיגמונד
הראשון ושלמה אשכנזי ² ושמעון גינצבורג ³ ושלמה קלהרי
⁴ רופאי המלך זיגמונד אויגוסט ומאיר דוד ⁵ רופא המלך
סטיפן באטורי. בחצר המלכה באנא אישת זיגמונד הראשון, אשר
על יחוסה לעמנו בדרכיה ובתהלכותיה שונות הן דעות
החכמים, אלה דורשים אותה לשבה ואלה — לגנאי, מצאו
מהלכים גם יהודים, גם בנות ישראל, כמו היהודי שמואל שהיה
רופאה ⁶ רופא כירורג והנשים העבריות חוה ואסתר — הראשונה
היתה אם הרב משה פישל אביד בעירנו והשניה — אשתו —
שהיו שרותיה ⁷.

4—24. מדברי טשלאק נראה סיוע וחזק לדעה המבינה בהבואו, קול קורא
בהוציא ושרד הרבנים צימי זיגמונד הראשון לכל צ"י, לעורר בקרב לבם
האכהה גם לחכמים ולמדעים. ראה Czaeki, Rozpar. o żyd. str. 98.
ההגדה ¹ 110.

² כמו היה גדול גם בחכמה הדיפלומטית והעניינים המדיניים עד כי
היה אחיכ רוח החיה באופני הממשלה התוגרמית השלישית שנה ויהי המהון
צינה וצין ממשלה ויגיליאה. Graetz, Gesch. d. Jud. B. 9, S. 461 Note 7.

³) Czaeki, Rozpr. o żyd. str. 51.

⁴) Relat. cast. Crac. a. 1570 T. v. p. 277.

⁵) טשלאק ה' 111. לפי דברי טשלאק היה הרופא מאיר דוד הלמיד הרופא
המהלל Paraacels באמרו גם כי באחד הספרים בחצר פאראצלס ראה
כחוב אשכנזי בעלם כ"י הרופא מאיר דוד על המחבר: "אזני ומוכי".

⁶) Lib. inscriptio. Cast. Craco. T. 33 p. 498.

⁷) Bersohn, Tobiasz Cohn 46.

האוצרות ¹) ואחיו סיכאל — שגדלו המלך זיגמונד הראשון ויפקידהו בשנת 1514 ²) לרב כולל על כל קהלות ליטא ויתן בידו הכח למשול עליהן לכל עניניהן בעזר מלך — הורם למעלת אציל הוא וביתו וזרעו אחריו ולאית כבוד נתן לו המלך לו וליוצאי חלציו חותם תכנית הפאר וההצטינות (הארב) ³). אחד משרי המלך ורבי המלוכה שר העיר לובלין מלא — בשנת 1536 — את ידי היהודי יעקב מלובלין להיות כידו השליט ומושל במקומו במקום Thauczin ⁴). החשמונ Commendoni ציר האפיפיור לחצר המלך זיגמונד אויגוסט, אשר לבו לא היה טוב לישראל ובטח לא גזם מאומה בדבר דרכי עמנו הטובים, יספר כי בעברו דרך ערי ליטא ראה כי יושביהן ב"י אינם נבזים ונמאסים כמו בארצות אחרות, אינם רק בעלי עסקי נשך וסרסרות, כי גם בעלי צורה ובעלי מסחר גדולים ונכבדים, דורשי דעת ומבקשי תבונה, אשר יד ושם להם ביחוד בחכמת הרפואה והכוכבים, ובקהל גדולי הארץ ואפרתיה יחד כבודם, וילכו לבושי מכלול וחגורי הרב כאציליה ⁵).

¹) עיר תהלה 57.

²) פשאנקי ופיין—שמעך אחריו נספרו „קריה נאמנה” — כהנו ללא נדק כי עוד בשנת 1506 נמנה לרב כולל וכבר הוכיח בזה החכם הרבני כי שגגה ולאח בזה מלפניהם (ע' „עיר תהלה” נד 63).

³) שם 58.

⁴) Grabowski, Starożytnicze str. 295.

⁵) Czacki, Rozpr. o żyd. str. 51. עוד בימי המלך אלכסנדר אנחנו רואים יהודים בפולניה אשר נפגש חשקה בחכמה וישימו לדך רחוקה פעמיהם לארץ חיליה להשתלם גם במדעים כאשר Ciolek ציר מלכות פולניה — בשנת 1501 — ברומא הודיע להמך כי נמלאים בפדוזה שם יהודים מחפשים מפולניה השומעים שם לקח באוניברסיטה (פשאנקי, נספרו שם נד 109 הערה 4). בימי המלך הג'ל היה היהודי הרופא יחזקאל מנון בחכמה הרפואה עד כי נהנו לו בגלל כשרוניהו והעלים ופעולותיו הנשגבות בפנה זו זכיה מיוחדת וכתב תפלה לאות כבוד ויקר. Metz. kor. X. X. 128.

בעת ההיא, בשנת 1541, אפס שלטון דת המשפט — אינקבויציה — כלו מן הארץ, השלטון אשר בכל ימי קיומו הארוכים, לערך מאתיים ועשרים ושלוש שנים, לא היתה ידו רוסמה ורק יהודי אחד ושמו שלמה נהרג ונשרף בראש הומויות קראקא בשנת 1508 ביום 5 אפריל מתגרת ידו בשום הכהנים הדומיניקנים ובראשם ניקלויס — אשר מלפניו יצא משפט היהודי — אשם נפשו כי חלל לחם קדשם¹). בבית הספר הכללי אשר להעם למדו בני נוצרים ויהודים יחדיו, דבר יקר רב הערך בזמן ההוא, אשר היה למורת רוח הכהנים ויעורר עליו חמת הגדול שבכהונה — פרימאס מפולין — Gamrat, ראש ארכי-ההגמונים מקראקא, אשר קרא חמס בשנת 1542 על העון הגדול הזה, עון חלול כבוד הדת הנוצרית²). למראה גודל חין ערך היהודים, העושר והכבוד, הגדולה והתפארת, העז והמשרה בהיכלי מלכים ובטירות נסיכים, צרה עין שכניהם האזרחים וראשיהם וכהניהם ויחתרו בכל עז להשכיך לעפר כבודם ולהוריד לארץ את נצחם ואת עז מבטחם במושלים ואצילים, אשר נכמרו נחומיהם עליהם ויסוככו על זכיותיהם ככרובים סוככים בכנפיהם. קראו לאספות ולמועצות

¹ Just Ludwik Decius (Act. Tom.) החי זימי זיגמונד

הראשון והיה מזכיר צהרנו.

² Czacki, Rozpr. o żyd. str. 99. בקזימיערו הוקם על

עוד בשנת 1361 בית ספר כללי עם חדרים מפוארים כאשר דלונאש יספר בספרו „קורות פולניה מדברי ימי השנה 1361. ראש ארכי-הגמונים Gamrat נתן צמרוס קולו ויחזמר ג"כ על כי יתנו האצות או האפמרופסוס הנוצרים אז הצניס ללמוד בבתי-המדרש הנצובים בצרעות אשכנז וצרפת—מדאגרו פן יבולע לה — ויולא המך זיגמונד הראשון שקודה ממלכה שיסונו המלמדים משס לפולניה להקשיב לקה או בקראקא — אשר גם צה התוססו אז מוריס מזויניס צאוניברסיטה — או צאוניברסיטה אשר בצאן איטליה. Przegląd lwowski 1880 str. 290; Bukowski, Dzieje Reform. w Pols. I str. 229.

בבתי הפקודות וועדי המדינות נגד עם ישראל וחקי חפשו, ויהפשו עולות ויעוללו עלילות למצוא עונו ולכונן אליו חצים שנונים ויעתירו הפצרות על רבי המלוכה ויגישו בקשות לפני המלכים לגזור גזרות רעות על ישראל ועל אמונתו, אלה להגביל זכויותיו ואלה לשלול כון מידו, ומהם אשר זדון לבם השיאם לגרשם כלה מן הארץ. אבל את כל החלטות האספות והמועצות נשא רוח וכל הפצרותיהם ועתרת בקשותיהם לא עצרו כח להמיט על בני עמנו שואה ולצודם למדחפות. המלכים ושריהם, אשר למשפט שרו ואת שלום הארץ ואשרה דרשו, מצאו ביושביה היהודים חפץ רב ויראו בכשרונות רוחם ובחריצות כל מעבדיהם ברכה מרובה ויקרבוים בימין צדקם וימשכום חסד ולא נתנו קמיהם ופקידי ערי מושבותם וראשיהן לנגוע בזכויותיהם הטובות לרעה. כשמוע שר העיר קראקא — בשנת 1507 ביום 4 יוני — כי יש את נפש יהודים מיהודי קזימירז להעתיק משם את אהלם לארץ אחרת נקראו לבוא לפניו ויבטיחיהו הבטחה נאמנה — בקנס אלף פלורין והרם רכוש העובר — שישבו איש תחתיו ולא יהין אחד מהם לצאת מקיר העיר חוצה ולתור לו מקום מושב כחוץ למדינות פולניה.¹

¹) Lib. inscript. castren. Cracov. T. 26 p. 1666. ואלה שמות היהודים שנקראו לבוא לפני השר וכו' ככהצטט וכלאוס «לה במלה ואות בלוח כפי שמלאכים רשום ככהצטט המונח פה בארכיב: «Osar Fran- czech, Dawid Jacobsman, Salomon Swiathli, Jusman Milachehel, Cheliman Israel, Osar filius Salomo, Sulka lia Moyzeschova, Skolnik Moyzesch, Alter Moyzesch de Tarnów, doctor Israel Zak, Moyzesch Wloch, Samuel Boczian, Isaak canifex, Lewkowa vidua, Rachel Marko-wa filia». בעל «עיר האדקי» בהציאו את הדבר בהערתו על 14 — ובדברו עליו, לא הציאו כהיותו ולא דבר עליו ככונה. הוא יאמר שם כי השר קרא אליו את ראשי העדה ואת הרב אשר לאכלע ואת הרב דאקטאר אליהו מטארנוב ויטנו אלף כסף לערבון ליד השר וכו'. והנה כל זה

כאשר העירו ראשי בית המועצות בלבוב את ראשי בית המועצות בפוזנא בשנת 1521 להתחבר יחד לאגודה ולקום כאיש אחד בעצה ובפעולה אחת נגד בני יושבי הערים הנזכרות, ובבואם לבקש ולהתחנן סלפני המלך זיגמונד — בהשתדלות ציריהם שבאו אז לוועד המדינה בקראקא — להגביל זכויותיהם ולהצר צעדי אינם בעניני המסחר¹⁾, לא נתן המלך און קשבת לכל השתדלותם ותהניתיהם ולעמית שבאו כן שבו ריקם סלפניו בשנת 1527 הוציא המלך פקודה נמרצה לשר העיר קראקא ולראשיה שלא יהינו לקחת מיהודים מס או מכס יותר מאשר מיתר האירחים וכל פקיד שיוזר להצר ליהודי בעסקי מסון ובעניני מסחר ונהלות שדה וכרם ענוש יענש קשה²⁾. כן יצא אז דבר מלכות סלפניו כי יושבי בריסק כנוצרים כעברים יחלקו להם בשוה הלך בחלק את תבואות המכס מסחורות העוברות דרך העיר, לתמוך גם בידי יושביה היהודים שדללו וירוששו שם לרגלי השרפה הגדולה שפרצה ותגע בכל ארבע פנותיה. ובחמלת המלך על ר' אבראשקי ב"ר מיכאל³⁾ שירד מנכסיו

קדוה ללא חמת. חזכיו על כל הכנס ככתב הארכיבי צענין הזה ולא מלאמי ואף כמו קל לא לרצ אשר ולא לאיש הנקרא, אשר לאכלעי, לא לראיס ולא לכסף הערבון וגם לא לרצ האקסאר אליהו מטארנוב. ככתב הארכיבי מלא הדבר רק כמו שהנאמי למעלה, והו לא מידני. אין זה כ"א שלא ראה בעל "עיר הודק" צעמו את הדברים מזכרים ונרמזים שם במקורם הראשון ויעתיקם רק מפי המועט או מפי איש שעינו המעחו ושאינו בקי צמיצ הלשון ומקרא האותיות בכתיבם עתיקים, ולא העגל הזה. עפיז לאיזי שהביא משה כי הג"מ אשר היה חז"ד בקראקא עוד בשנת רס"ז (1507) היא רק לאיה צנויה על יסוד רעוע.

¹⁾ Lukaszewicz, obraz hist. stat. mias. Poznan. I. str. 75.

²⁾ Piekosinski, praw. przywil. i stat. mias. Krak. I. p. 54,

³⁾ בן הרב מיכאל יועפאוויעז הי"ל.

לרגלי השרפה, נתן לו למחיתו חלקות שדה בורית במחוז בריסק לאכול ספריה, אחת נקראה קומיאסיץ והשניה קאשיצי, שיאחו בהן לצמיתות, וארון המחוז לא יוכל לנגוע בו לרעה ולא לקבל ממנו שום מס ומדה בעבור האדמה¹). יהודי קראקא ביראם לנפשם ולרכושם בשנת 1530 פן יבולע להם ותאונה אליהם רעה סחמת ההמון הפרוע לשמצה כמו שמצאה את אחיהם יושבי פוזנא ובריסק שעשה האספסוף להם שערוריות, חוקה אז פקודת המלך על ראשי העיר קראקא להגן על יושביה היהודים ולשמרם וישימם לערבים בעד שלומם וטובם ויצו עליהם במפגיע לתת למטרה זו עשרת אלפים מרק, כסף הערבון, וכרווא קרא בחיל בכל חוצותיה כי כל מי שיהין לשלוח יד ביהודי או בהוננו, בגלוי או בסתר, לשלול שלל או לשדד רבצו, יחרם כל רכושו ודמו ישפך כהורג נפש בלי כל משא פנים ורחמים בדיון, וכסף הערבון יפול למנה חציו האחד לאוצר הממשלה וחציו השני ליהודים, ועל הראשים לשוב ולתת מהרה כסף ערבון אחר כזה בלי כל אחר ועכוב²). בשנת 1536 בשום ראשי בית המועצות בפוזנא אשם נפש יושביה היהודים כי בגללם — לרגלי האש שפרצה שם ברחוב מושב ביי — עלתה העיר, עיר כלילת יופי, על המוקד ויהיו למאבלת אש כמעט כל בתיה ומבחרי בניניה כמו בית המועצות, בית התפלה ומבצר המלך, ובחתרם בכל כחם להשפיל ערכם בעיני המלך ולגרשם כלם מן העיר או לקבוע להם לכל היותר — בראותם כי בקשתם הראשונה ע"ד הגרוש שבה ריקם — מקום מושב מיוחד מחוץ להעיר, לא עשו דבתם הרעה והתחרותם העזה פרי מאומה, ויתן עוד להם המלך צו נמרץ

---

¹) "עיר סהלה" 75, 69, 64. בשנת 1567 כשפלה אש צנריסק ותכל יגיע יושבי היהודים וקנינה, נחיסה ורכושם, עשה להם המלך—זיגמונד לוינוסס — הנחות רבות ויפטרם מתסיס וממכסיס שזיכ משך השע שזיכ.

²) Muczowski, mieszk. i postęp. uczn. krak. str. 134; Gumplowicz, prawod. pols. str. 36—40.

ללכת את היהודים בשלום ובמישור ויוהירם בקנס עשרת אלפים מארק לבל יזידו להפריע אותם ולמחות בידיהם לתקן את בתיהם ההרוסים ולשכור חנויות בבתי הנוצרים¹⁾. כאשר הוציאו יועצי העיר קראקא בשנת 1564 קול קורא לכל יושביה הנוצרים שלא יזיד אחד מהם להשכיר ברהובותיה ליהודי מקזימירו בית או חנות לסחורות, העביר המלך זיגמונד אויגוסט את רעת הגזרה ויצו על היועצים ונשיאם לבלתי הפריע את היהודים מזכויותיהם הנתנות להם עוד מימי קדם²⁾. בהנתן חק בטורן להגביל זכויות יושביה היהודים בעניני מוים, הפר המלך — סטיפן באטורי — בשנת 1575 את החק המגביל וירשה להם לסחור לקנות ולמכור כל דבר ככל אית נפשם גם בימי שבתות הנוצרים ובמועדיהם וגם בכל חוצות העיר ופנותיה³⁾. להגן על קדשי בני, על כבוד בתי התפלות והקברות ודומיהם לבל יבולע להם מאומה מידי חרשי משחית ושואפי פרעות, עשה המלך את בתי מועצות הערים לערבים בעד הדבר הזה בכל חומר אזהרה והעונש⁴⁾.

דבר כי היה ליהודי עם נוצרי, דבר דין בעניני מלוה ומסחר, חכירה ומכס, מקח וממכר, והנוצרי פקה פליליה ויעשוק את היהודי, עמדו המלכים לימין היהודי ויוציאו לצדק דינו ויצילו עשוק מיד עושקו ולא נשאו גם פני פקיד, שר ונסיד. בדרוש פקיד העיר ביעלסק מר' מיכאל יוזיפוביץ אלף שאק גראשין שהיה חייב לו מעסק השותפות שהיה ביניהם בחכירת מכס הגבול בעיר ההיא, מלבד כי הוציא המלך זיגמונד הראשון את היהודי זכאי בדינו, עוד צוה על הפקיד התובע לשלם להנתבע היהודי מאתים וחמשים ושנים שאק גראשין. כאשר תבע ר' פסח ביר אייוזיק מבריסק שש מאות שאק גראשין

¹⁾ Perles, Gesh. d. Jud. in Poseu, S. 324.

²⁾ Gumplowicz, prawod. pols. str. 34—45.

³⁾ טע 65—66.

⁴⁾ Caro, Gesch. d. Jud. in Lemberg. S. 32.

מאת השר, אשר משל בהערים בראסלאו ומראק והשר מאן לשלם לו את סכום החוב הזה שלוח אביו מיהודי הנוכח, שלח המלך שומר מיוחד אל השר ויזהירו בהזרה נמרצה כי אם לא יסור למלאות אחרי פקודתו לשלם להיהודי את החוב, ירד השומר לנכסיו ויקח ממנו משכון ששים אנשים מעבדיו כמו שמכבידים השרים והנסיכים את אנפם על היהודים בחובות שנושים הם במ וגובים מהם בחזקת היר. כאשר לא אבה הנסיך הגדול ראזאנסקי לשלם לר' אבראשקי מאה ושמונה עשר שאק גראשין בעד הסחורות שקנה הנסיך מאביו ר' מיכאל, נחרץ עליו המשפט לשלם להיהודי הבא מכח האב את הסכום הנוכח כשישבע שבועת אמונים בביה"כ במראק שלא שלם החוב. כאשר נלקחו סחורות ר' יוסף מבריסק צוה המלך על הנסיך מסלוצק שישיב לו הלוקח וישלם במיטב כספו בעד כל דבר ודבר אשר נעדר מהן¹. בקחת שר מיהודי שוחד לבכרו על פני רעהו בדבר חכירת יין שרף, גזרה המלכה באנא אשת זיגמונד הראשון על השר להשיב לו כל מה שלקח ממנו בדרך שוחד². כאשר לא אבו ראשי בית המועצות בלבוב למכור להאלוף מוהריר יצחק מקום לבנות עליו בית, יצא עליהם דבר מלכות מלפני המלך זיגמונד אויגוסט ע"י שליח מיוחד מווארשא ללבוב למלאות מהרה אחרי חפץ היהודי³. כאשר

¹ עיר הלה" נד 67, 66.

² שו"ת מהרש"ל סי' ל"ה. מלכוד המכרות הכבודות שנאלו יהודים על שמתם בחצר המלכה — כמו שהזכרנו למעלה — אונתו רואים גם מדברי מהרש"ל שם שלזה לא היה רע לפ"י, צראותנו כי לא נכבד עליהם הדבר לדפוק על פחמי ארמונה ולדבר לפניה סרה צאחד השנים לאמר כי שוה ד זקק בכסיו.

³ Caro, Gesch. d. Jud. in Lemberg S. 29. מויה יצחק גדול ונכבד היה בעיני המלך וכפי הנראה הוא חצי האלופים הקלונים מרדכי ונחמן מלכוד הנזכרים בשמותם כצחצחות מצותה לשם ולהלה. תלה "אנשי טכ" נד 147 סי' שצ"ט ונד 173 סי' תמ"א.

חבץ יהודי לפני המלך סטיפן באטורי בהיותי בלבוז בשנת 1578 את זקן העיר (סטאראסט) לדין והזקן לא אבה לבוא במשפט בהשענו אל רום משרתו וגודל ערכו ובחשבו כי לא לכבוד יחשב לו לעמוד בדין עם יהודי, צוה עליו המלך לאמר: הפקיד והיהודי שניהם עבדי המלך הם, והצטרק איפא עצמך¹⁾. גם כל חלי וכל מגפה, כל נגע וכל שרפה²⁾, שהתהוללו בפולניה, לא הרעו למצב יושביה היהודים, עד כי משכו עוד אחריהם את אחיהם בארצות אחרות, ביחוד את העטוקים והרצוצים באיטליה ובאשכנז בכלל ואת הנאנחים והנאנקים בביהם בפרט — בשנת ש"ב, ש"ט ושכ"א — אשר נרדפו שם על צוארם ויהיו צפויים אלי גרוש, הרג ואבדון. גם כל טבוכה וכל תהפוכה, כל תנועה חדשה וכל חוות קשה, שהביא הזמן בכנפיו וישם את הארץ כמרקחה בעניני האמונה השולטת בה ויעורר קנאה ותהרות, בלבול המושגים והדעות על ישראל ועל אמונתו, לא העירו כל שנאה בלב המלכים, אשר היו לו תמיד לסתרה ולמגן מפני כל הקמים עליה. בימי המאה ההיא — המאה הט"ז — שררה בפולניה הרפורמציה, אשר פלטה לה נתיב עוד בראשית המאה ביחוד ובראשונה בקראקא וממנה נפוצה לכל הארץ³⁾; בקראקא

¹⁾ Caro, Gesch. d. Jud. i. Lemberg S. 32.

²⁾ בשנת 1528, 1546, 1556 היו בקראקא שרפות גדולות אשר הכאיבו בה כל חלקה טובה ושימו בקרנה שמוח נוראות. מלבד חלק גדול מבניה ובניניה שהיו בשנת 1528 למחולת אש ולערמות עפה, נסרפו גם אנשים רבים יותר משש מאות נוצרים. בשנת השרפה נקוימרו בשנת 1556 — אחרי השרפה שהיה בה בשנת 1546 — אכלה האש כמעט את כל בני הנוצרים ונחרף מהם גם אנשים ונחובים שבעה שהיו ואז יועזי הט"ז וליושבי היהודים לא נסרף דבר. Grabowski, staroż. wiad. str. 77-78. הכמ"א שהזכיר בספרו, מחזיק יין ע"ד המגפה בקראקא בשנת ש"ט, לא הזכיר כלל השרפה שהיה נ"כ בשנה ההיא.

³⁾ Węgierski, Kronika Zboru Ewang. t. V—VII; 1—5. הספר הגל שנכתב בשנת 1651 וי"ל בשנת 1817 בלי שם מקום

שהיתה עיר הבירה, עיר רוכלת העמים, עיר הומה מאדם רב ומסרום עם הארץ; עיר אשר בקרבה התנוססה אוניברסיטה לתהלה בכל אירופה ויכהן בה פאר התוכן הגדול והמהנדס הנפלא קופרניקוס, אשר יצר שטה חדשה בחכמת התכונה והכוכבים וממרחקי דניה, שווייץ, מורביה שלזיה וגם אשכנז, ביהם ואיטליה באו תלמידים שעריה לשמוע בלמודיה ולרכוש להם שם¹⁾; עיר שהיתה הראשונה לכל ערי פולניה שמצאו בה מהלכים דעות הום ושמתו החדשה בעניני האמונה ואין לך עיר בכל הארץ שהיא עשירה במקרים נכבדים כאלה כמותה. הרפורמציה מצאה לה בקראקא מסלות בכל פנות העם ותמשוך אחריה גם אבירים בכחה כי עז. גם אצילים גם כהנים, הקטנים עם הגדולים, החזיקו בה בהמון רב. Lismania שהיה כהן בהצר המלכה באנא — אשת זיגמונד I — ומפקח על כל בתי נזירות ותפלות הכהנים הפראנציסקנים²⁾, וכל השרים שלוו את המלכה על הדרך — ואלה שנוספו עליהם אחיכ — ויבואו לרגלה מאיטליה לפולניה, והכהן הגדול Lutomirski פוכיר בהצר המלך זיגמונד אויגוסט, וההגמון Dudycz, וכאלה עוד רבים וכן שלמים כלם נמו אחרי דת לותר ויחזיקו

הדום נדסם בצרסלא ובהסללות הסנס הסולני המנין הסרום. Bandtkie
זיהו הביצלויותקר צניה לותר הספרים היגילו פה. Muczkowski, Miesz. i postęp. uczn. krak. str. 47.

¹⁾ Kromer, Descriptio regni Poloniae p. 307
Muczkowski, Miesz. str. 101 — 2.

²⁾ אכ כי נהפך Lismanin לאיז אה, והכי רום אהרה אה, רום סכן לותרני, ספן המלך זיגמונד אויגוסט קרצרו ויכצדכו על פני כל העם בצלחו לותרו לאיטליה ולשווייץ למרחס עין לקנות ספרים צמד ציה העקד שלו — על המלך — ובסתר למען ללמוד אל דרכי קלווין ובספא אמונתו ולהקן אחיכ הספורמטיים בצולניה. Bukowski, hist. reform. w Pol. I 397
המלך נתן אה הספרים לקחה להם נשים ולא נתן אה הספרים להרע ולהזר נעדי לותר. Hoppe, Gesch. Galizien & Lodomerien S. 241.